

Chambre des Représentants		Kamer der Volksvertegenwoordigers	
Session de 1931-1932	N° 13		Zittingsjaar 1931-1932
BUDGET, N° 4-IV	SÉANCE du 18 Novembre 1931	VERGADERING van 18 November 1931	BEGROTING, N° 4-IV

**BUDGET
DU MINISTÈRE DE LA JUSTICE
POUR L'EXERCICE 1932**

RAPPORT

FAIT, AU NOM DE LA COMMISSION ⁽¹⁾,
PAR M. **SINZOT**.

MADAME, MESSIEURS,

De tradition, la Commission de la Justice, en désignant son rapporteur, le charge de traduire ses critiques, de formuler ses vœux, et lui laisse, en échange, le bénéfice d'exprimer quelques idées personnelles.

C'est ainsi qu'elle sert le mieux la cause du Droit dont « la fonction est, en général, de se réaliser ».

Et nous essaierons de ne pas manquer à la tradition.

I. — DROIT PÉNAL ET PROCÉDURE PÉNALE.

Certains membres de la Commission de la Justice se sont préoccupés de la facilité avec laquelle la Sûreté procédait à certaines expulsions; ils ont signalés divers abus, notamment le véritable emprisonnement qui précède ces expulsions, et la Commission de la Justice attire l'attention de l'honorable Ministre sur ce point.

Cela dit, passons à l'examen de ce très gros problème de droit pénal : la défense sociale contre les anormaux.

⁽¹⁾ La Commission était composée de MM. Meysmans, *président* :

1° Des membres de la Commission de la Justice et de la Législation civile et criminelle : MM. Baelde, Baels, Bodart, Brunet, Brutsaert, Carton, Carton de Wiart, Colleaux, De Rasquiné, De Schrijver, De Winde, Hallet, Janson, Jennissen, Koelman, Mathieu (J), Pépin, Romsée, Sinzot, Soudan, Van der Gracht;

2° Des membres désignés par les Sections : MM. Janson, van den Corput, Claes, Masson, De Bruycker et Glynmans

Le présent rapport n° 13 a été distribué le 2 décembre 1931. (Art. 4 de la résolution de la Chambre relative à l'examen des Budgets.)

**BEGROOTING
VAN HET MINISTERIE VAN JUSTITIE
VOOR HET DIENSTJAAR 1932**

VERSLAG

NAMENS DE COMMISSIE ⁽¹⁾, UITGEBRACHT
DOOR DEN HEER **SINZOT**.

MEVROUW, MIJNE HEEREN,

Het ligt in de traditie dat, als de Commissie van Justitie haar verslaggever aanduidt, zij hem met de zorg belast haar bezwaren te vertolken, haar wenschen uit te brengen, en dat ze hem, in ruil, het voordeel laat enkele persoonlijke gedachten naar voren te brengen.

Zoo dient zij het best de zaak van het Recht, waarvan « de functie over het algemeen is : zich te verwezenlijken ».

En wij zullen trachten aan de traditie niet te kort te komen.

I. — STRAFRECHT EN STRAFVORDERING.

Sommige leden van de Commissie van Justitie maakten zich bezorgd om de genakkelijkheid waarmee de Veiligheid tot sommige uitzettingen overging; zij wezen op verschillende misbruiken, namelijk op de ware gevangenzetting welke die uitzettingen voorafgaat, en de Commissie van Justitie vestigt de aandacht van den geachtten Minister op dat punt.

Dit gezegd zijnde, laten wij overgaan tot het onderzoek van dit zeer gewichtig problema van strafrecht : de verdediging der maatschappij tegen de abnormalen.

⁽¹⁾ De Commissie bestond uit de heeren Meysmans, *voorzitter* :

1° De leden van de Commissie voor de Justitie en de burgerlijke en strafrechtelijke wetgeving : de heeren Baelde, Baels, Bodart, Brunet, Brutsaert, Carton, Carton de Wiart, Colleaux, De Rasquiné, De Schrijver, De Winde, Hallet, Janson, Jennissen, Koelman, Mathieu (J), Pépin, Romsée, Sinzot, Soudan, Van der Gracht;

2° De door de Afdelingen aangeduide leden : de heeren Janson, van den Corput, Claes, Masson, De Bruycker en

Dit verslag n° 13 werd rondgedeeld op 2 December 1931. (Art. 4 van het besluit van de Kamer betreffende de behandeling van de Begrotingen.)

La Commission de la Justice se gare loin des polémiques que ce problème soulève. Mais, avec les avocats, avec des magistrats, elle ne peut se retenir de s'inquiéter.

Le principe de la loi est peut-être excellent. Mais il en est des lois comme des caractères : c'est la pratique qui révèle leurs défauts.

La loi du 9 avril 1930 sacrifie délibérément aux nécessités de la défense sociale le principe même de la liberté individuelle ou ce que notre confrère Mangin appelait avec un humour délicieux « les serpules et les prérogatives de la liberté individuelle » ⁽¹⁾.

La position des partisans ou des opposants est très facile à préciser : d'un côté la défense sociale qui doit passer par-dessus tout, de l'autre le respect de la liberté individuelle.

Un rappel aux principes n'est pas inutile. L'individu n'existe pas pour la Société; mais bien, la Société pour l'individu, elle doit assurer à chacun sa fin, dans l'ordre social.

Disons le donc sans aubages, cette loi est mauvaise, parce qu'elle a presque supprimé la notion de liberté individuelle au profit de la notion de défense sociale.

Elle est dangereuse, parce que, sous tout autre régime que le nôtre, sous quelque dictature que ce fût, elle deviendrait un instrument d'oppression sans égal.

Il suffit, à cet égard, de relire l'article premier : « Lorsqu'il existe des raisons de croire que l'inculpé est en état de démence ou dans un état grave de déséquilibre mental ou de débilité mentale, le rendant incapable du contrôle de ses actions, les juridictions d'instruction et de jugement peuvent, dans les cas où la loi autorise la détention préventive, le placer en observation dans l'annexe psychiatrique d'un centre pénitentiaire, en ordonnant s'il échel, l'exécution immédiate de cette décision. »

Quelle imprécision dans les termes.

Le Dr Vervaeck qui aime beaucoup la loi sur la défense sociale en a cependant fait, sans le vouloir peut-être, une critique assez dure dans sa conférence du 29 novembre 1930 aux Sociétés de médecine légale et de médecine mentale de Belgique. Il essayait de définir exactement le sens de l'article premier de la loi; sans le dire, il a donné l'impression que cet article autorisait l'arbitraire des juges et des

De Commissie van Justitie houdt zich ver van de polemieken die dit vraagstuk doet oprijzen. Maar, én met de advocaten, én met de magistraten, kan zij niet nalaten ongerust te zijn.

Het beginsel van de wet kan uitstekend zijn. Maar met de wetten gaat het evenals met de karakters : alleen bij de praktijk komen hun gebreken tot niting.

De wet van 9 April 1930 offert wetens en willens aan de behoeften van de verdediging der maatschappij het beginsel-zelf op van de persoonlijke vrijheid, of hetgeen onze confrater Mangin met vriendelijken humor noemde « de gewetensbezwaren en de voorrechten van de persoonlijke vrijheid » ⁽¹⁾.

De toestand van de voorstanders of van de tegenstanders is zeer gemakkelijk te bepalen : aan den eenen kant de verdediging der maatschappij die vóór alles moet gaan; aan den anderen kant de eerbied voor de persoonlijke vrijheid.

Hier de beginselen in herinnering te brengen zal wellicht niet overbodig zijn. Het individu bestaat niet voor de samenleving, maar wel de samenleving voor het individu; zij moet aan eenieder, in de sociale orde, zijn levensdoel verzekeren.

Laten wij het dan zonder omwegen zeggen, die wet is slecht, omdat zij het begrip van persoonlijke vrijheid bijna afgeschaft heeft ten voordeele van het begrip van de verdediging der maatschappij.

Zij is gevaarlijk omdat zij, onder elk ander regeeringstelsel dan het onze, onder welke dictatuur ook, een niet te evenaren werktuig van verdrukking zou worden.

Het volstaat, dienaangaande, artikel 1 te herlezen : « Als er aanleiding is te denken dat de verdachte lijdt aan krankzinnigheid, of door erge geestesstoornis of geesteszwakheid is aangedaan, waardoor hij onbekwaam wordt zijn daden te beheerschen, kunnen de rechtbanken, in raadkamer en ter terechtzitting, in de gevallen waarin de wet de voorloopige hechtenis toelaat, hem in observatie stellen in de psychiatrische afdeling van een strafinstelling, de onmiddellijke tenuitvoerlegging van deze beschikking gelastende, indien daartoe termen zijn ».

Welk gebrek aan nauwkeurigheid in de termen!

Dokter Vervaeck, die veel houdt van de wet op de verdediging van de maatschappij, heeft er nochtans, zonder het te willen misschien, een vrij scherpe kritiek over gemaakt in zijn voordracht van 29 November 1930 in de Genootschappen van gerechtelijke geneeskunde en van geestesgeneeskunde van België. Hij poogde de beteekenis van artikel 1 der wet nauwkeurig te bepalen; zonder het te zeggen, heeft hij den

⁽¹⁾ J. T., 1931, col. 389. Il n'est pas inopportun, peut être, de rappeler cette formule que Von Ihering exprimait en termes de physique : « Le poids de l'arbitraire ne fait souffrir qu'en raison du développement de la force morale du sentiment juridique ». Zweck im recht.

⁽¹⁾ J. T., 1931, kol. 389. Het is misschien niet ongewenscht hier te herinneren aan deze in natuurkundige termen uitgedrukte formule van Von Ihering : « Het gewicht van de willekeur pijnigt slechts in evenredigheid met de ontwikkeling van het moreel vermogen van het rechtsgevoel ». Zweck im recht.

experts qui sont chargés de décider de la « démence, le déséquilibre mental, la débilité mentale » (1).

Et M. Destrée définissait ainsi ceux que le projet de loi visait : « les gens qui ne sont pas tout à fait fous ni tout à fait raisonnables mais qui constituent un certain danger pour la Société » (2).

Qui donc, si l'on en croit les méthodes modernes, pourrait échapper à cet encerclement?

Car le droit à la contre-expertise est, en réalité, refusé au prévenu.

L'article 3 de la loi décide que le Président de la juridiction qui sera appelée à statuer sur la réquisition du Ministère public tendant à l'internement, fait indiquer trois jours d'avance sur un registre spécial, les lieu, jour et heure de la comparution. Le dossier est mis pendant quarante-huit heures à la disposition du conseil de l'inculpé.

Comment ce conseil pourrait-il organiser en quarante-huit heures la défense du prévenu contre la mise en observation?

A moins de concéder aux avocats une omniscience qu'ils ne revendiquent pas, comment exiger que, dans les quarante-huit heures, ils aient étudié, critiqué, admis ou rejeté un rapport de spécialistes?

Et je ne distingue pas, dans tous ceux que je connais, le psychiatre qui oserait, en vingt-quatre heures, se prononcer sur et contre un rapport longuement préparé? A défaut de conscience, le souci de sa réputation le lui interdirait.

*
**

Mais la loi sur la défense sociale est mauvaise surtout parce qu'elle substitue à des peines établies par le Code pénal, bien nettes et bien précises, amende ou prison, une privation de liberté dont le minimum élevé ne peut être modifié que par l'arbitraire de la Commission spéciale ou des médecins psychiatres.

Mon estimé confrère, M. Van Paris, citait un cas tout à fait typique.

Un ouvrier qui s'enivrait de temps en temps, un jour bat sa femme, un peu plus fort que ne l'admettait notre vieux droit brabançon (*justa castigatio*).

Avant la loi de défense sociale, le tribunal l'eût condamné à 100 francs d'amende, qu'il aurait dû payer avec le coefficient 7.

(1) *Revue de droit pénal*.

(2) *Annales parlementaires*, 1927-1928, p. 81.

indruk gelaten dat dit artikel willekeur bij rechters en deskundigen mogelijk maakt, die er mede beslast zijn de : « krankzinnigheid, de geestesstoornis, de geesteszwakheid » te beslissen (1).

En de heer Destrée bepaalde aldus de personen die door het wetsontwerp bedoeld waren : « de personen die niet heeltemaal gek en ook niet heeltemaal redelijk zijn, maar die een zeker gevaar zijn voor de maatschappij » (2).

Wie dan, zoo men de moderne methodes moet gelooven, zou aan die dreigende omsingeling ontsnappen?

Want het recht op een tegenonderzoek wordt den beklagde feitelijk onzegd.

Bij artikel 3, wordt bepaald dat de voorzitter van het rechtscollege dat op de vordering van het openbaar ministerie, strekkende tot de interneering, heeft te beslissen, drie dagen te voren op een ter griffie gehouden bijzonder register, plaats, dag en uur van de verschijning laat vermelden. Het dossier wordt gedurende acht en veertig uren ter beschikking van den raadsman van den verdachte gesteld.

Hoe zou die raadsman op acht en veertig uren tijd kunnen voorzien in de verdediging van den verdachte tegen de inobservatiestelling?

Tenware men aan de advocaten een alwetendheid zou toekennen, die zij niet opeischen, hoe zou men van hen kunnen vergen dat zij op acht en veertig uren tijd, een verslag van deskundigen zouden kunnen bestudeeren, critiseeren, aannemen of verworpen?

En onder al de psychiaters die ik ken, onderscheid ik er geen enkelen die zich, op vier en twintig uren tijd, zou durven uitspreken over of tegen een verslag dat langdurig werd bestudeerd. Zelfs al was hij van alle geweten onthloot, de bezorgdheid om zijn goede faam zou hem zulks ontszeggen.

*
**

Maar de wet op de verdediging van de maatschappij is vooral slecht, omdat de door het strafwetboek voorziene, wel bepaalde en nauwkeurige straffen — geldboete of gevangenisstraf — door een vrijheidsberooving vervangt, waarvan het hooge minimum slechts kan gewijzigd worden door de willekeur van de Bijzondere commissie of van de geneesheeren-psychiaters.

Mijn geachte confrater, de heer Van Paris, haalde een bijzonder typisch geval aan.

En werkman die nu en dan een glas te veel dronk, sloeg op zekeren dag zijn vrouw wat harder dan ons oud Brabantsch recht het aannam (*justa castigatio*).

Vóór de wet tot verdediging van de maatschappij, zou de rechthank hem veroordeeld hebben tot honderd frank geldboete die hij zou moeten betalen hebben na vermenigvuldiging door den coëfficiënt 7.

(1) *Revue de droit pénal*.

(2) *Handelingen der Kamer*, 1927-1928, bldz. 81.

Le progrès l'a interné pour cinq ans dans une annexe psychiatrique. Pendant ce temps-là, sa famille se nourrira et s'élèvera comme elle pourra.

Et, ne l'oublions pas, c'est dans une annexe psychiatrique, sans doute, mais c'est en prison tout de même, que le pauvre homme va passer ses cinq années.

Ce qu'on appelle la défense sociale coûte cher aux individus, elle répugne à notre notion de la liberté individuelle.

*
**

Mais, par un retour assez singulier, l'on prétend tirer de l'article 7 de la loi des conclusions, lesquelles sont absolument antisociales.

M. le Procureur général Cornil a écrit textuellement ceci :

« C'est au moment du jugement que le juge doit se placer pour rechercher si l'inculpé est en état de démence ou dans un état grave d'anomalie mentale imposant l'internement. S'il était dans cet état au moment du fait et s'il est guéri au moment du jugement, il sera acquitté sur pied de l'article 71 du Code pénal, et le Ministère public ne pourra plus le colloquer; s'il était normal au moment du fait et s'il est au moment du jugement en état de démence ou dans un état grave d'anomalie mentale, le tribunal ordonnera celui-ci. »

Donc un prévenu ou un accusé, reconnu pleinement responsable au moment du délit ou du crime, échappera à la répression, parce que, au moment du jugement, il sera atteint de déséquilibre mental!

L'impunité due à une irresponsabilité, vraie ou feinte, survenue après le fait délictueux!

Et c'est ici que l'ordre social est sacrifié à l'individu.

*
**

Cette double contradiction suffirait à démontrer la nécessité de « retouches » dit M. le Procureur général Cornil, d'une refonte dirons-nous.

Mais, par dessus toutes les critiques qu'on en pourrait faire, le grave défaut de la loi dite de défense sociale, c'est l'abdication du juge entre les mains des experts: à la faveur des termes très vagues « démence, déséquilibre mental, débilité mentale » n'importe qui

De vooruitgang heeft hem voor vijf jaar opgesloten in een psychiatrische afdeling. Gedurende dien tijd, zal zijn familie maar in haar voeding en in de opleiding van de kinderen moeten voorzien zooals zij kan...

En, vergeten wij het niet, het is in een psychiatrische afdeling, gewis, maar toch in een gevangenis dat de stakkerd zijn vijf jaar zal doorbrengen.

Wat men de verdediging der maatschappij heet, komt duur te staan aan de individuen; zij druicht in tegen onze opvatting van de persoonlijke vrijheid.

*
**

Maar door een vrij zonderlingen ommekeer, beweert men uit artikel 7 der wet gevolgtrekkingen te halen, die volstrekt antimaaatschappelijk zijn.

De Procureur Generaal schreef woordelijk het volgende :

Het is op het oogenblik van het vonnis dat de rechter zich moet plaatsen om na te gaan of de verdachte in staat van krankzinnigheid of in een ergen toestand van geestesabnormaliteit verkeert, die de interneering opdringt. Verkeerde hij in dien toestand, op het oogenblik van het strafbaar feit en indien hij genezen is op het oogenblik van het vonnis, dan zal hij vrijgesproken worden op grond van artikel 71 van het strafwetboek, en het Openbaar Ministerie zal hem niet meer mogen doen opsluiten. Was hij normaal op het oogenblik van het feit en is hij, op het oogenblik van het vonnis, in staat van krankzinnigheid of in een ergen toestand van geestesabnormaliteit, dan zal de rechtbank die opsluiting gelasten ».

Zoodus zal een beklaagde of een beschuldigde die ten volle verantwoordelijk is erkend op het oogenblik van het wanbedrijf of van de misdaad, aan de straf ontsnappen, omdat hij op het oogenblik van het vonnis aan geestesstoornis lijdt!

De straffeloosheid, dank zij een echte of geveinsde onverantwoordelijkheid die zich voordoet na het strafbaar feit!

En hier is het dat de maatschappelijke orde opgeofferd wordt voor het individu.

*
**

Die dubbele tegenstrijdigheid zou volstaan om de noodzakelijkheid te bewijzen van « verbeteringen », zegt de Procureur generaal, van een omwerking, zullen wij zeggen.

Boven alle bezwaren, echter, die de wet tot zoogezegde bescherming van de maatschappij oplevert, is de afstand van de macht van den rechter in handen van de deskundige; dank zij de zeer vage bewoordingen « krankzinnigheid, geestesstoornis, geestes-

demain sera interné, à propos du moindre délit et même, pour une infraction aux lois fiscales! (1)

La Commission de la Justice avait chargé son rapporteur de poser au Ministre compétent quelques questions au sujet de l'application de la loi qui nous occupe.

Nous transcrivons ci-dessous questions et réponses:

« 1° Combien d'internements ont été décidés en vertu de la loi dite de « Défense sociale » ? »

Au 1er novembre 1931, 395 délinquants anormaux avaient été internés par application de la loi de défense sociale.

Ces 395 cas comprenaient :

133 condamnés internés pendant le cours de l'exécution de leur peine (art. 23 de la loi);

262 inculpés internés par une juridiction d'instruction ou de jugement (art. 7 de la loi).

2° Quel a été la durée fixée pour chacun de ces internements?

La durée de l'internement des condamnés est limitée pour chacun d'eux par la date de l'expiration de la peine qu'ils ont à subir.

Parmi les 262 inculpés internés par décision judiciaire, 209 ont été l'objet d'une décision d'internement d'une durée de 5 ans; 44 ont été l'objet d'une décision d'internement d'une durée de 10 ans; 9 ont été l'objet d'une décision d'internement d'une durée de 15 ans.

Il est à remarquer qu'au 1er novembre 1931, 29 inculpés internés par décision judiciaire avaient été libérés à l'essai par ordre de la Commission de l'annexe psychiatrique, instituée par la loi.

3° Combien d'internements ont été ordonnés à raison de crimes? Combien à raison de délits?

Les 133 condamnés internés pendant le cours de l'exécution de leur peine comprenaient 74 condamnés correctionnels et 59 condamnés criminels.

En ce qui concerne les inculpés, le Département de la Justice s'empressera de communiquer à la Commission de la Justice les renseignements demandés dès que ceux-ci auront été fournis par MM. les Procureurs généraux.

4° Comment les frais d'internement sont-ils recouvrés?

La loi de défense sociale est muette en ce qui concerne le paiement des frais d'entretien des internés.

(1) JANSSENS DE BISTHOVEN, L'application de la loi de défense sociale du 9 avril 1930, aux poursuites fiscales. (*R. dr. pénal.*, 1931, pp. 1-9.)

zwakheid », zal morgen om het even wie ook geïnterneerd worden, maar aanleiding van het geringste misdrijf, en zelfs wegens een vergrijp tegen de belastingwetten ! (1)

De Commissie van Justitie had zijn verslaggever er mede belast, aan den bevoegden minister enkele vragen te stellen betreffende de toepassing van de wet welke wij hier behandelen.

Wij schrijven hier de vragen over, met hun antwoord :

« 1° Tot hoeveel interneeringen werd er besloten bij toepassing van de wet gezegd « tot bescherming der maatschappij » ? »

Op 1 November 1931, waren 395 abnormale delinquenten geïnterneerd geworden, bij toepassing van de wet op de bescherming der maatschappij.

Die 395 gevallen begripen :

133 veroordeelden geïnterneerd in den loop van de tenuitvoerlegging van hun straf (art. 23 der wet);

262 verdachten geïnterneerd door een rechtbank in raadkamer of ter terechtzitting (art. 7 der wet).

2° Voor welken duur werd ieder van die interneeringen uitgesproken?

De duur van de interneering der veroordeelden is voor ieder van hen beperkt door den datum van het verloop der straf welke zij te ondergaan hebben.

Onder de 262 verdachten opgesloten bij rechterlijke beschikking, werden 209 opgesloten voor den duur van 5 jaar; 44, voor den duur van 10 jaar; 9, voor den duur van 15 jaar.

Er dient opgemerkt dat, op 1 November 1931, 29 verdachten die bij rechterlijke beslissing werden opgesloten, op proef werden ontslagen op last van de bij de wet ingestelde Commissie van de psychiatische afdeling.

3° Hoeveel interneeringen werden gelast ter zake van misdaden? Hoeveel ter zake van wanbedrijven?

Onder de 133 veroordeelden, opgesloten tijdens den duur van de uitvoering van hun straf, waren er 74 correctioneel veroordeelden en 59 crimineel veroordeelden.

De over de verdachten gevraagde inlichtingen zullen door het Departement van Justitie aan de Commissie voor de Justitie worden verstrekt, zoodra de Procureurs-generaal ze zullen toegezonden hebben.

4° Hoe worden de interneeringskosten teruggevorderd?

De wet op de bescherming van de maatschappij is stilzwijgend wat betreft de betaling van de onderhoudskosten van de geïnterneerden.

(1) JANSSENS DE BISTHOVEN, L'application de la loi de défense sociale du 9 avril 1930, aux poursuites fiscales. (*R. dr. pénal.*, 1931, bldz. 1-9.)

Le texte de l'article 16 de la loi du 27 novembre 1931 sur l'assistance publique qui prévoit l'intervention du Fonds commun et des provinces dans les frais d'entretien des aliénés colloqués dans les asiles, n'est pas applicable aux anormaux de la défense sociale.

D'autre part, il n'est pas possible de récupérer les frais d'entretien de ces internés en les mettant à charge des membres de la famille qui disposent de certaines ressources, faute d'une disposition analogue à l'article 42 de la loi du 16 mai 1912 sur la Protection de l'Enfance. Les anormaux internés sont assimilés en ce qui concerne les frais, aux condamnés, et partant la charge de leur entretien incombe au Trésor public. »

Le 19 novembre, M. le Ministre de la Justice a bien voulu me communiquer les renseignements complémentaires suivants :

MONSIEUR LE RAPPORTEUR,

« Je reçois à l'instant les renseignements demandés à MM. les Procureurs généraux au sujet de la loi de défense sociale.

Les chiffres fournis par les Parquets sont sensiblement plus élevés que ceux qui m'avaient été donnés par l'administration. Ceci s'explique aisément, car il s'écoule généralement au moins un mois entre la date du prononcé de l'internement et l'entrée de l'anormal dans l'établissement de défense sociale. Dans l'interval, la Commission de l'annexe psychiatrique est appelée à désigner l'établissement où l'internement aura lieu. Un certain nombre d'inculpés qui ont été l'objet d'une décision d'internement avant le 1er novembre, n'étaient donc pas encore entrés dans les établissements de défense sociale au moment où les renseignements ont été recueillis.

Voici les chiffres donnés par les Parquets :

1er Combien d'internements ont été décidés en vertu de la loi dite de défense sociale?

Au 1er novembre 1931, 319 inculpés avaient été l'objet d'une décision d'internement en vertu de l'article 7 de la loi de défense sociale.

2° Quelle a été la durée fixée pour chacun de ces internements?

Parmi les 319 inculpés dont l'internement a été décidé :

247 ont été l'objet d'une décision d'internement de 5 ans;

62 ont été l'objet d'une décision d'internement de 10 ans;

10 ont été l'objet d'une décision d'internement de 15 ans.

De tekst van artikel 16 der wet van 27 November 1891 op den openbaren onderstand, waarbij de tussenkomst van het Gemeen fonds en de provinciën in de onderhoudskosten van de in de gestichten geplaatste krankzinnigen wordt voorzien, geldt niet voor de abnormalen bedoeld bij de wet op de bescherming van de maatschappij.

Anderzijds, ten gevolge van de ontstentenis van een bepaling zooals die van artikel 42 van de wet van 16 Mei 1912 op de Kinderbescherming, is het even min mogelijk de onderhoudskosten van die personen terug te vorderen, door ze ten laste te leggen van de familieleden die over zekere geldmiddelen beschikken. De geïnterneerde abnormalen zijn, wat de kosten betreft, gelijkgesteld met de veroordeelden en de kosten voor hun onderhoud vallen dus ten laste van de Schatkist ».

Den 19^{en} November, liet de Minister van Justitie mij de volgende aanvullende inlichtingen toekomen :

MIJNHEER DE VERSLAGGEVER,

« Ik ontvang zooeven de inlichtingen die ik gevraagd heb aan de heeren Procureurs-generaal betreffende de tenuitvoerlegging van de wet tot bescherming van de maatschappij.

De door de parketten gegeven cijfers zijn merklijk hooger dan die welke mij door het bestuur werden medegedeeld. Dit is gemakkelijk te verklaren, want er verloopt over 't algemeen een maand ten minste, tusschen den datum waarop de interneering uitgesproken wordt en dien waarop de abnormale in de inrichting tot bescherming der maatschappij aankomt. Intusschen moet de psychiatrische commissie de inrichting aanduiden, waar de interneering moet geschieden. Een aantal verdachten wier interneering vóór 1 November beslist was, waren dus in de gestichten tot bescherming van de maatschappij nog niet opgesloten toen de inlichtingen werden ingenomen.

Ziehier de door de Parketten gegeven cijfers :

1° Tot hoeveel interneeringen werd er besloten op grond van de wet tot bescherming van de maatschappij?

Op 1 November 1931, was tegenover 319 verdachten een beslissing tot interneering gevallen op grond van artikel 7 der wet tot bescherming der maatschappij.

2° Voor welken tijd was ieder van die interneeringen uitgesproken?

Van de 319 verdachten tot wier interneering werd besloten, bedroeg de interneeringstijd :

247 5 jaar;

voor 62 10 jaar;

voor 10 15 jaar.

3° Combien d'internements ont été ordonnés à raison de crimes? Combien à raison de délits?

204 inculpés ont été internés à raison de délits;

115 à raison de crimes.

En ce qui concerne les *condamnés* internés pendant le cours de l'exécution de leur peine, je m'en réfère aux renseignements fournis dans ma lettre antérieure. »

*
**

L'application de la loi soulève certaines difficultés qui nous paraissent insolubles.

Par exemple, quelle juridiction sera compétente pour statuer sur des dommages intérêts, réclamés par une partie civile constituée en cours d'instruction, lorsque le criminel, qui relève de la Cour d'assises, sera interné?

Art. 12. — « La juridiction répressive saisie de l'action civile en même temps que de l'action publique demeure compétente pour statuer sur la première dans le cas de l'article 7 de la présente loi. Dans le même cas, les juridictions d'instruction et de jugement prononcent la confiscation spéciale, comme à l'égard d'un condamné. »

Pourrait-on convoquer la Cour d'assises pour statuer sur ces dommages? Elle ne peut être saisie que par un arrêt de renvoi de la Chambre des mises en accusation. La citation directe, devant elle, n'est pas possible.

Et s'il faut ajouter à cela que la partie civile, ayant fait choix de son recours, ne pourra plus agir au civil, il faut bien conclure à sa forclusion.

Donc, dans l'ordre civil, comme dans l'ordre pénal, la loi de défense sociale est incomplète ou dangereuse, en tout cas, mal organisée.

M. Braffort, professeur de droit à l'Université de Louvain a bien voulu me communiquer les bonnes pages du rapport qu'il fera à l'association des anciens étudiants de la Faculté de droit de l'Université de Louvain.

De cette étude, où la hauteur de vues le dispute à l'observation et à la rigueur philosophique, le distingué professeur de droit pénal est amené à condamner la loi dite de défense sociale au nom de la liberté individuelle aussi bien que de la notion philosophique du bien commun.

3° Tot hoeveel interneeringen werd er besloten wegens misdaden? Tot hoeveel, wegens wanbedrijven?

204 verdachten werden geïnterneerd ter zake van wanbedrijven.

115 ten zake van misdaden.

Wat betreft de veroordeelden die geïnterneerd werden, in den loop van de uitvoering van hun straf, verwijs ik naar de in mijn vorig schrijven gegeven inlichtingen. »

*
**

De toepassing van de wet brengt eenige moeilijkheden mede, die ons onoplosbaar voorkomen.

Welke rechtsmacht zal, bijvoorbeeld, bevoegd zijn om uitspraak te doen over de toekenning van schadevergoeding, gevorderd door een partij die zich, tijdens de behandeling der zaak, burgerlijke partij heeft gesteld, indien de misdadige die zou moeten terechtstaan voor het Hof van Assisen, geïnterneerd zal worden?

Art. 12. — « De strafrechter bij wien de burgerlijke rechtsvordering en de publieke rechtsvordering tegelijk aanhangig zijn gemaakt, blijft bevoegd om op de eerste te beschikken in het geval van artikel 7 van deze wet. In hetzelfde geval, spreken de rechtbanken in raadkamer en ter terechtzitting de bijzondere verbeurdverklaring uit, zooals ten aanzien van een veroordeelde ».

Zou het Hof van Assisen kunnen bijeengeroepen worden om over die schadevergoeding te beschikken? De zaak kan bij dat Hof slechts aanhangig worden gemaakt door een arrest van verwijziging van de Kamer van inbeschuldigingstelling. Rechtstreekse dagvaarding is, te zijnen opzichte, niet mogelijk.

Bovendien, mocht in aanmerking worden genomen dat de burgerlijke partij, zoodra zij haar verhaal ingesteld heeft, niet meer voor een burgerlijke rechtbank kan optreden, dan blijft er niets over dan tot de vervalluverklaring te besluiten.

In burgerlijke orde zoowel als strafrechtelijk, is dus de wet tot bescherming van de maatschappij onvolledig of gevaarlijk en, alleszins slecht geregeld.

De heer Braffort, professor in het strafrecht aan de Universiteit te Leuven, is zoo vriendelijk geweest mij inzage te geven van de proeven van het verslag dat hij zal doen op de vergadering van den Bond der Oud-Studenten van de Rechtsfaculteit van de Universiteit, te Leuven.

In die studie waarin de breedheid van gedachten, den observatiegeest en de wijsgeerige nauwgezetheid evenaren, vindt deze voornamelijk hoogleeraar in strafrecht de gelegenheid om de wet, gezegd tot bescherming van de maatschappij, te veroordeelen zoowel uit naam van de persoonlijke vrijheid als van het wijsgeerig begrip van het gemeen welzijn.

Après une analyse du texte et des obligations qu'on a faites, il doit conclure que le législateur n'est pas parvenu à déterminer clairement à quelle catégorie d'individus, la loi nouvelle est applicable.

Et il devait conclure : « On le voit à partir d'une certaine norme, la nature juridique de la sanction et le principe de l'intervention lui-même se modifient. Et quelle est cette norme ? »

« C'est le caractère sérieux et permanent d'un effet moral de l'anomalie, l'atténuation de la responsabilité morale. C'est là, manifestement, un critère faux et hétérogène, paresseusement transposé d'une doctrine erronée périmée dans une loi conçue sur un autre principe ».

Nous serons donc tout à fait d'accord avec M. le Prof^r Braffort lorsqu'il apprécie, dans ces termes, la loi de la défense sociale du 9 avril 1930 :

« Elle apparaît comme une réforme nécessaire dans son objet mais dont la teneur, outre qu'elle recèle de nombreux dangers, ne fait qu'accroître la confusion et les incohérences de notre droit répressif » ⁽¹⁾.

Nous attendons sa revision !

*
**

Malgré la loi que nous avons votée dans la dernière session parlementaire, il y a encore de nombreux abus en matière de détention préventive.

On arrête, sauf à mettre en liberté le cinquième jour, parce qu'on s'est trompé et qu'une brève enquête a convaincu le magistrat de l'innocence de l'accusé, anonyme ou méchant.

Mais le mal est fait. Le détenu est libéré, parce qu'il est innocent; il lui restera d'avoir été en prison.

Lorsqu'un prévenu est arrêté et qu'il avoue, alors que le mandat d'arrêt n'est pas de droit, on confirme ce mandat une fois ou deux fois, parce que l'opinion publique le réclame. J'ai, de mes oreilles, entendu réquisitoire basé sur pareil motif.

⁽¹⁾ Depuis le dépôt du rapport, au cours de la correction des épreuves, l'étude de M. Braffort a paru. Nous en soulignons cette conclusion — sauf à lui laisser le bénéfice du néologisme — qu'il est temps de « repenser » le droit positif et particulièrement le droit pénal.

Na den tekst en de toepassing er van te hebben toegelicht, meent hij er te moeten uit besluiten dat de wetgever er niet in geslaagd is duidelijk te bepalen op welke categorie van personen de nieuwe wet van toepassing is.

En hij acht zich genoodzaakt nog tot dit te besluiten : « Men ziet het; te rekenen van een bepaalde norma, veranderen de juridische aard van de sanctie en het beginsel van de tusschenkomst zelf. En welke is nu die norma ? »

« Het is de ernstige en bestendige aard van een zedelijk gevolg van de abnormaliteit, de vermindering van de morele verantwoordelijkheid. Dat is duidelijk een verkeerd en heterogeen criterium, dat achteloos van een op een dwaling berustende en thans vervallen leer is overgenomen in een wet die gegrond is op een ander beginsel. »

Wij zullen het dus volledig met Prof. Brafford eens zijn, waar hij de wet van 9 April 1930 tot bescherming van de maatschappij beoordeelt als volgt :

« Zij blijkt een hervorming te zijn die weliswaar noodig is wat haar doel betreft, maar die, in hare bepalingen, niet alleen menigvuldige gevaren bevat, doch bovendien de verwarring en de onsamenghangendheid van ons strafrecht nog verhoogt » ⁽¹⁾.

Wij wachten op hare herziening!

*
**

Ondanks de bepalingen van de verleden jaar door ons aangenomen wet, bestaan er nog talrijke misbruiken inzake de voorlopige hechtenis.

Iemand wordt aangehouden; wel wordt hij den vijfden dag in vrijheid gesteld omdat men zich vergist heeft, ofwel omdat, na een kort onderzoek, het den magistraat duidelijk is geworden dat de — naamloze of kwaadwillige — beschuldiging ongegrond was.

Het kwaad is echter geschied. De persoon wordt in vrijheid gesteld, omdat hij onschuldig is; dit zal niet wegnemen dat hij in de gevangenis is opgesloten geweest.

Wanneer een beklaagde aangehouden wordt en bekentenissen aflegt, terwijl het bevel van aanhouding niet gerechtigd is, dan wordt dat bevel een of twee maal bekrachtigd, omdat de openbare opinie het eischt. Ik, persoonlijk, heb met mijn eigen ooren, een vordering gehoord, die op dergelijke gronden gesteund was.

⁽¹⁾ Nadat het verslag werd neergelegd, in den loop van de verbetering van de drukproeven, is de studie van den heer Braffort verschenen. Wij wijzen inzonderheid op die conclusie, dat het tijd is het positief recht en voornamelijk het strafrecht « opnieuw op te vatten ».

M. le Ministre Janson avait cependant indiqué dans une circulaire la véritable conception de la détention préventive. Il s'exprimait ainsi :

« Il ne semble pas douteux que l'intention du législateur de 1874 a été que dans chaque cas particulier le magistrat indiquât quelles étaient « les circonstances graves et exceptionnelles » sur lesquelles il se fondait pour provoquer ou maintenir la détention préventive. Ce serait certainement la décision du Parlement actuel, s'il avait à la formuler législativement.

» Je vous serais donc obligé de bien vouloir inviter les magistrats de votre ressort à renoncer à une pratique qui ne devrait pas se généraliser et à prendre soin de préciser dans chaque cas particulier quelles sont les circonstances spéciales à la cause et de nature à justifier la mesure à laquelle ils veulent avoir recours. Ce que le Parlement réclame, c'est de voir substituer au régime d'une simple formule, presque de style et conventionnelle, celui d'une indication explicite et spéciale des faits justifiant une détention préventive, laquelle doit garder un caractère exceptionnel. »

Nous souhaitons que M. le Ministre de la Justice renouvelle cette circulaire, en rappelant que, malgré ses cent années, l'article 7 de la Constitution est toujours en vigueur et que « si la liberté individuelle est garantie » c'est toujours en faveur de celle-ci qu'il faut se prononcer.

*
**

Ne fût-ce que pour interrompre la prescription, la Commission de la Justice rappelle que, à de nombreuses reprises, on a promis de déposer un projet de loi sur l'instruction contradictoire.

Sans doute le régime du droit français n'est pas sans défaut, mais la présence du conseil à l'interrogatoire du prévenu et à l'audition des témoins est souhaitable. Elle ne doit pas être obligatoire, mais seulement permise.

Le conseil du prévenu décidera, dans chaque cas, suivant les juges et les causes de la nécessité de son intervention.

*
**

Mais ce qu'il faut organiser au plus tôt, c'est l'expertise contradictoire en matière pénale.

Comme l'écrivait de Monzie dans son ouvrage, *Grandeur et Servitude judiciaire* : « Depuis trente ans que je porte robe, j'ai assisté à l'essor de la puissance expertale, j'ai vu se constituer derrière l'officialité en robe rouge et noire cette force officieuse des techniciens-conseils, des juratores modernes. Nous en sommes revenus au statut de 1664, à l'ordonnance royale du 2 août 1664 qui enjoignait aux juges de se conformer au rapport des experts. L'article 323 du

De Heer Minister Janson heeft nochtans in een omzendbrief, de ware opvatting van de voorloopige hechtenis als volgt toegelicht :

« Het blijkt ongetwijfeld het inzicht van den wetgever van 1874 geweest te zijn, dat in elk bijzonder geval de magistraat aanduiden zou welke de « gewichtige en buitengewone omstandigheden » zijn, waarop hij zijn beslissing grondt om de voorloopige hechtenis uit te lokken of te behouden. Indien het Parlement daar thans zou hoeven over te beslissen, dan zou het dat ongetwijfeld in dien zin doen.

» Ik heb de eer u te verzoeken bij de magistraten van uw gebied aan te dringen, opdat zij zouden afzien van een praktijk die niet zou mogen algemeen gemaakt worden, en opdat zij in elk bijzonder geval, duidelijk zouden bepalen welke de omstandigheden zijn die bijzonder op die zaak betrekking hebben, en die den maatregel dien zij willen toepassen zouden kunnen wettigen. Wat het Parlement vraagt is, dat de toepassing van een eenvoudige formule, gelijke stijl-formule bijna, worde vervangen door een uitdrukkelijke en afzonderlijke vermelding van de feiten welke de voorloopige hechtenis — die een uitzonderingsmaatregel moet blijven zou wettigen. »

Wij wenschen dat de geachte Minister aan dien omzendbrief zal herinneren, terwijl hij er zou op wijzen dat artikel 7 van de Grondwet, al bestaat het reeds honderd jaar, nog immer van kracht is, en dat, indien « de persoonlijke vrijheid gewaarborgd is », het altijd ten voordeele van de persoonlijke vrijheid is dat men zich moet uitspreken.

*
**

De Commissie van Justitie wijst er op, al was het maar om de verjaring te voorkomen, dat men herhaalde malen beloofd heeft een wetsontwerp ter tafel te leggen betreffende het onderzoek op tegenspraak.

Ongetwijfeld is het stelsel dat in het Fransche recht wordt toegepast, niet van alle gebreken vrij te pleiten; de aanwezigheid van den raadsman bij de onderzaging van den beklaagde en bij het verhoor van de getuigen is wenschelijk. Zij moet niet verplichtend gesteld worden, doch alleen toegelaten.

De raadsman van den beklaagde zal, in ieder geval, beslissen, volgens de rechtlers en de redenen van de noodzakelijkheid van zijn tussenkomst.

*
**

Maar het is volstrekt noodig zoo spoedig mogelijk een regeling te treffen in zake het deskundigenonderzoek op tegenspraak in strafzaken.

Zoals de Monzie in zijn werk *Grandeur et Servitude judiciaires* het schreef : « Sedert de dertig jaar die ik in de magistratuur doorbracht, heb ik het belang van het deskundigenonderzoek gedurig zien aangroeien; achter het officieele rood en zwart gewaad, heb ik die officieuse macht van den technischen raadsman, den modernen jurator zien ontstaan. Wij zijn teruggekomen tot den tijd van het statuut van 1664, van de Koninklijke Ordonnantie van

Code de procédure civile subsiste, qui a libéré les juges en spécifiant qu'ils ne seraient pas astreints à suivre l'avis des experts; mais il s'agit d'une survivance littérale. En matière civile ou criminelle, le jugement se conforme, sauf de rares exceptions, aux conclusions du rapport d'expertise et les offices de maîtres jurés, abolis en même temps que maîtrises et jurandes, se reconstituent comme firent les corporations sous la forme de syndicats. Le progrès, ici encore, affecte le mouvement de l'éternel retour nietzschéen ».

Mais quel danger pour le prévenu d'être ainsi livré à l'expert médecin, comptable, ingénieur et même garagiste, puisque c'est au garage que les juges d'instruction vont chercher les experts... qui préjugent des responsabilités en matière d'accidents d'automobiles.

La Chambre française avait, en séance du 15 mars 1924, voté le texte suivant : « Si l'inculpé réclame une expertise contradictoire, il sera adjoint à l'expert désigné par le juge d'instruction un expert choisi par l'inculpé ».

Il ne fut pas maintenu au second vote. Mais la réforme nous paraît y être assez heureusement exprimée. Il ne faudrait pas cependant y lire le principe de l'expertise obligatoire dans toutes les causes (1).

M. Janson, alors qu'il était Ministre de la Justice avait annoncé le dépôt d'un projet de loi organisant l'expertise contradictoire.

Nous espérons qu'il en a laissé le texte à son successeur. Sinon, souhaitons qu'il le traduise en proposition de loi.

*
**

Avant de clore ce chapitre du rapport, signalons une revendication des juges d'instruction, des membres du Parquet et des fonctionnaires du greffe qui me paraît très juste.

La loi du 30 juillet 1928, en son article 6, dispose :

« Lorsque, dans les cas prévus par la loi, les magistrats et les greffiers se transportent en matière civile, à 5 kilomètres ou plus de leur résidence, il est alloué à chacun d'eux pour tous frais de voyage et de séjour, une indemnité de 25 francs par jour. L'indemnité est portée à 35 francs en cas de transports au delà de 15 kilomètres. »

(1) VILLARD, *Le contrôle de l'expertise judiciaire en matière pénale*. Lib. gén. dr. et jur., Paris, 1931.

2 Augustus 1664, waarbij de rechters gelast werden zich te schikken naar het verslag van de deskundigen. Nog geldt artikel 323 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, dat de rechters er van ontslagen heeft het advies van de deskundigen te volgen; van die bepaling blijft echter alleen de letter over. In burgerlijke zaken of in strafzaken, sluit het vonnis, op enkele zeldzame uitzonderingen na, zich aan bij de conclusie van het deskundigenonderzoek en de kantelen der beëdigden die werden afgeschaft samen met de meesterschappen en de raden van gezworenen komen opnieuw tot stand gelijk de vroegere gilden zich tot syndicaten hebben onvormd. Hier ook is de vooruitgang de eeuwige terugkeer, door Nietzsche beschreven. »

Hoe gevaarlijk echter is dergelijke regeling voor den verdachte, overgeleverd aan de beslissing van den deskundige die geneesheer is, of rekenplichtige, of ingenieur, of zelfs garagehouder!... want het is de garagist die door de onderzoeksrechters als deskundige wordt aangesteld... om vooraf te beslissen over de aansprakelijkheid bij auto-ongevallen.

De Fransche Kamer had in hare vergadering van 15 Maart 1924, den volgenden tekst aangenomen : « Indien de verdachte een deskundigenonderzoek op tegenspraak aanvraagt, wordt aan den deskundige die door den onderzoeksrechter is aangesteld, een door den verdachte gekozen deskundige toegevoegd ».

Bij de tweede stemming, werd die tekst niet behouden. Maar de hervorming schijnt er ons vrij behoorlijk in mitgedrukt. Toch dient uit die beslissing niet afgeleid dat, in beginsel, het verplichte deskundigenonderzoek in al de gevallen werd aangenomen (1).

Toen de Heer Janson Minister van Justitie was, had hij aangekondigd dat eerlang een wetsontwerp tot regeling van het deskundigenonderzoek op tegenspraak zou worden neergelegd.

Wij hopen dat hij den tekst van dat ontwerp aan zijn opvolger heeft overgelaten. Is dit niet het geval, dan wenschen wij dat hij zijn tekst onder den vorm van wetsvoorstel zal neerleggen.

*
**

Laten wij, alvorens dit hoofdstuk te besluiten, even wijzen op een eisch van de onderzoeksrechters, de leden van het Parket en de ambtenaren van de griffie, eisch die ons zeer rechtmatig voorkomt.

In artikel 6 van de wet van 30 Juli 1928, wordt bepaald dat :

« Wanneer in de bij de wet voorziene gevallen de magistraten en de griffiers zich in burgerlijke zaken moeten verplaatsen op 5 kilometer of verder van hun verblijfplaats, aan ieder van hen voor alle reis- en verblijfkosten, een vergoeding van 25 frank per dag wordt toegekend. De vergoeding wordt op 35 frank gebacht, indien zij zich verder dan 15 kilometer moeten verplaatsen. »

(1) VILLARD, *Le contrôle de l'expertise judiciaire en matière pénale*. Lib. gén. dr. et jur., Parijs, 1931.

Les juges d'instruction, les membres du Parquet et les fonctionnaires du greffe demandent à être mis sur le même pied que leurs collègues des juridictions civiles.

Ils demandent, en d'autres termes, le rétablissement du régime d'avant-guerre qui resta en vigueur jusqu'en janvier 1920.

En effet, l'article 75 du tarif criminel fixé par arrêté royal du 18 juin 1853 portait :

« Lorsque dans les cas prévus par la loi, les juges, les officiers du Ministère public, les greffiers se transportent à 5 kilomètres ou plus, il sera alloué à chacun d'eux pour tous les frais de voyage et de séjour une indemnité de 12 francs par jour. »

Le système adopté en 1920 était transitoire.

En effet : A. — La circulaire du Parquet général, n° 4050, du 24 janvier 1920, porte :

« J'ai l'honneur de vous faire connaître qu'attendant la revision prochainement du tarif criminel, M. le Ministre de la Justice estime ne pouvoir faire supporter par les magistrats et les greffiers, les frais qu'ils sont obligés de faire à l'occasion des descentes de justice et qui dépassent l'indemnité fixée par l'article 75 de l'arrêté royal du 18 juin 1853. Vous voudrez bien, en conséquence, soumettre à ma taxe cet excédent de dépense par application de l'article 149 du tarif criminel, en faveur des magistrats et des greffiers qui justifieront avoir fait, à l'occasion de certaines descentes de justice, une dépense supérieure à 12 francs. »

B. — Le nouveau tarif criminel établi par l'arrêté royal du 1er septembre 1920.

L'article 50 maintient le remboursement des frais de séjour exposés en matière répressive sur taxation du Procureur général, mais prévoyant les inconvénients et peut-être les abus impossibles à contrôler, l'article 51 ajoute :

Art. 51. — « Le Ministre de la Justice, après avoir pris l'avis du . . . , peut allouer aux juges d'instruction, juges des enfants et à leurs greffiers, aux Procureurs du roi et à leurs substituts une indemnité mensuelle qui ne peut excéder 100 francs pour leur tenir lieu de tous frais de séjour dans les limites de leur arrondissement ».

C. — De la circulaire du Parquet général numéro 80,823 du 30 novembre 1920.

« Comme suite à ma dépêche du 4 octobre 1920, numéro 68,546... j'ai l'honneur de vous faire connaître que la Commission des frais de justice répressive va être appelée d'urgence à émettre son avis sur

De onderzoeksrechters, de leden van het Parket en de ambtenaren van de griffie vragen op gelijken voet gesteld te worden als hunne collega's van de burgerlijke rechtbanken.

Met andere woorden, vragen zij de wederinvoering van het vooroorlogse stelsel, dat tot in Januari 1920 bleef gelden.

Artikel 75 van het tarief in strafzaken, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 18 Juni 1853, luidde inderdaad :

« Wanneer, in de door de wet voorziene gevallen, de rechters, de ambtenaren van het Openbaar ministerie, de griffiers, zich vijf kilometer of meer verplaatsen, zal aan ieder onder hen, voor al de reis- en verblijfkosten, een vergoeding van 12 frank per dag toegekend worden. »

Het in 1920 aangenomen stelsel gold als overgang.

Inderdaad : A. — De omzendbrief van het Parket-Generaal, n° 4050, van 24 Januari 1920 luidt :

« Ik heb de eer u mede te deelen, dat, in afwachting van de herziening van het tarief in strafzaken, welke eerstdaags zal geschieden, de Minister van Justitie van meening is dat de magistraten en de griffiers, de kosten die zij verplicht zijn te doen ter gelegenheid van de gerechtelijke bezoeken en die het bij artikel 75 van het Koninklijk besluit van 18 Juni 1853 vastgestelde bedrag te boven gaan, niet te hunnen laste moeten nemen. Gelieve derhalve dit hooger bedrag van uitgave, bij toepassing van artikel 149 van het tarief in strafzaken, mij ter begrooiting voor te leggen, ten behoeve van de magistraten en de griffiers die, ter gelegenheid van sommige gerechtelijke bezoeken, zullen doen blijken meer dan 12 frank te hebben uitgegeven. »

B. — Het nieuw tarief in strafzaken vastgesteld bij Koninklijk besluit van 1 September 1920.

Bij artikel 50, wordt de terugbetaling op begrooiting van den Procureur generaal van de verblijfkosten, in strafzaken veroorzaakt, gehandhaafd. Maar in het vooruitzicht van de moeilijkheden en wellicht de onmogelijk te controleeren misbruiken, voegt artikel 51 daarbij :

Art. 51. — « De Minister van Justitie kan, na het advies van den . . . ingewonnen te hebben, aan de onderzoeksrechters, kinderrechters en aan hun griffiers, aan de procureurs des Konings en hun substituten, een maandelijksche vergoeding toekennen, die 100 frank niet mag te boven gaan, ter vervanging van alle verblijfkosten binnen de grenzen van hun arrondissement. »

C. — Uit den omzendbrief van het Parket generaal, n° 80,823, van 30 November 1920.

« In verband met mijn schrijven van 4 October 1920, n° 68,546, heb ik de eer u mede te deelen dat de Commissie voor de gerechtskosten in strafzaken bij dringendheid zal bijeengeroepen worden om haar

les dispositions qu'il y aurait lieu de prendre en exécution de l'article 51 de l'arrêté royal du 1er septembre 1920 qui permet d'allouer aux magistrats et greffiers une indemnité mensuelle tenant lieu de tous frais de séjour dans les limites de leur arrondissement ».

Or, cette période transitoire dure toujours, alors que l'instabilité des facteurs économique ne peut plus être invoquée.

Les magistrats et greffiers ne réclament pas une indemnité mensuelle : ils se bornent à demander le rétablissement du régime d'avant-guerre : une indemnité forfaitaire par déplacement, fixée par la loi.

Le régime auquel sont soumis les magistrats et greffiers attachés à l'administration de la justice répressive est exceptionnel.

Seuls, en effet, les magistrats et greffiers de la justice répressive sont soumis à ce régime de la taxation.

En effet :

1° Les ingénieurs du corps des mines. — Forfait : 62 centimes par kilomètre et 84 francs par descente au fond.

2° Les fonctionnaires des chemins de fer. — Forfait : libre parcours et une indemnité variant selon le grade.

3° Les fonctionnaires des Ponts et Chaussées. — Forfait : coupon de deuxième classe et une indemnité depuis fr. 22.50 et variant selon le grade.

4° Les inspecteurs des denrées alimentaires. — Forfait : libre parcours en première classe et une indemnité fixe de fr. 37.50.

5° Les commissaires d'État et inspecteurs du remploi. — Forfait : coupon de deuxième classe et indemnité de 35 francs.

Nous espérons que Monsieur le Ministre voudra, à bref délai, saisir la Chambre d'un projet de loi qui rétablisse le *statu quo ante*.

II. — ADMINISTRATION CENTRALE.

Le rapporteur a été chargé par la Commission de la Justice de demander le détail des dépenses engagées par le gouvernement pour les prisons-écoles.

Nous insérons ci-dessous la note qui nous a été remise par le Ministère de la Justice, et nous publions en annexe le détail remis à l'appui de cette note.

Un crédit de 5.000.000 de francs figurait à l'article 77 du Budget de 1930.

Ce crédit était destiné à la centralisation à Hoogstraten des prisons-écoles de Merxplas et de Gand (centra), aménagement à Merxplas d'un pavillon pour

advies uit te brengen omtrent de schikkingen die zouden dienen te worden genomen ter voldoening van artikel 51 van het Koninklijk besluit van 1 September 1920, waarbij het toegelaten wordt aan de magistraten en griffiers een maandelijksche vergoeding toe te kennen ter vervanging van alle verblijfskosten binnen de grenzen van hun arrondissement. »

Welnu, die overgangperiode duurt nog steeds voort, terwijl de onvaste toestand van de economische factoren niet meer kan ingeroepen worden.

De magistraten en de griffiers vragen geen maandelijksche vergoeding; zij vragen enkel de wederinvoering van het vooroorlogsch regiem : een door de wet vastgestelde forfaitaire vergoeding per plaatsing.

Het regiem dat geldt voor de magistraten en de griffiers die aan het beleid van de rechtsbedeeling in strafzaken verbonden zijn, is uitzonderlijk.

Alleen voor de magistraten en griffiers van de strafrechtbanken, geldt dat regiem van de begroting.

Want :

1° De ingenieurs van het Mijncorps ontvangen een forfaitaire prijs : 62 centiem per kilometer en 84 frank per afdaling in de mijn.

2° De ambtenaren van de spoorwegen. — Forfait : vrij verkeer en een vergoeding die verschilt volgens den graad.

3° De ambtenaren van Bruggen en Wegen. — Forfait : reiskaart tweede klasse en een vergoeding van van fr. 22.50 af en verschillend volgens den graad.

4° De toezieners op de voedingswaren. — Forfait : vrij verkeer in eerste klasse en een vaste vergoeding van fr. 37.50.

5° De Staatscommissarissen en de toezieners op de wederbelegging. — Forfait : reiskaart tweede klasse en vergoeding van 35 frank.

Wij hopen dat de Minister, over korten tijd, bij de Kamers een wetsontwerp zal indienen dat het *Statu quo ante* weder invoert.

II. — HOOFDBESTUUR.

De verslaggever is door de Commissie voor Justitie gelast geworden te vernemen naar de omstandige opgave van de door de Regeering betaalbaar gestelde uitgaven voor de schoolgevangenissen.

Wij voegen hier de nota in, die ons door het Ministerie van Justitie werd bezorgd en als bijlage maken wij de omstandige opgave bekend die tot staving van die nota werd overgemaakt.

Een crediet van 5.000.000 frank kwam op de Begroting van 1930 voor onder artikel 77.

Bedoeld crediet was bestemd tot het centraliseeren, te Hoogstraten, van de schoolgevangenissen te Merxplas en te Gent (centra), het inrichten, te Merxplas

l'internement des délinquants d'habitude mis à la disposition du gouvernement par application de la loi de défense sociale. Travaux d'aménagement aux asiles de l'État à Tournai et à Mons pour le placement des anormaux internés en vertu de la même loi.

Le crédit de 5,000,000 de francs n'a pas été entièrement dépensé.

Une somme de fr. 106,657.83 est restée disponible à la clôture du Budget de 1930.

Sur ce crédit de 5,000,000 de francs il a été reconnu nécessaire, après une étude approfondie faite par les services techniques du département, d'affecter 3 millions de francs pour la remise en état des bâtiments de l'ancienne maison de refuge à Hoogstraten, l'adaptation à leur destination nouvelle, l'outillage des ateliers et l'ameublement des locaux.

Une somme de fr. 3,095,113.23 a été imputée à cet effet à charge de l'article 77 du Budget de 1930.

Des travaux de parachèvement ont dû être effectués en 1931. Les dépenses y relatives s'élevant à fr. 270,689.84 ont été prélevées sur l'article 54 du Budget ordinaire (entretien du mobilier et des bâtiments de 1931).

En outre, certaines prestations du personnel et des détenus ont aussi été liquidées sur les crédits ordinaires.

Traitement du personnel et salaires aux détenus :

En 1930	fr. 101,410 92
En 1931	122,094 40

La dépense totale s'est donc élevée à fr. 3,560,308 39

La Commission de la Justice a décidé de se rendre compte de la situation, par une visite à Hoogstraten.

Il semble bien résulter, dès à présent, des éléments qui nous sont soumis que ce fût une erreur de choisir Hoogstraten comme centre des prisons-écoles.

La nature de l'immeuble, l'énorme dépense d'entretien que sa vétusté et sa disposition entraîneront, et dans l'ordre moral, l'éloignement du pays wallon, la difficulté pour les familles de détenus d'y accéder, étaient et sont de sérieuses raisons qui condamnent ce choix.

En tout cas, pour l'avenir, la Commission de la Justice conseille de sérieuses économies.

Elle signale le dangereux précédent que constitue le logement gratuit du personnel dans des villas qui seraient actuellement en construction.

Le personnel des autres prisons a déjà manifesté son intention de revendiquer le même avantage.

Et nous ne voyons pas bien comment on le leur refuserait.

van een paviljoen voor de interneering van gewoonte delinquenten, die bij toepassing van de wet tot verdediging van de maatschappij, ter beschikking van de Regeering gesteld worden. Werken tot inrichting van de Rijkskrankzinnigengestichten, te Doornik en te Bergen, voor het plaatsen van de abnormalen die krachtens diezelfde wet geïnterneerd worden.

Het crediet van 5,000,000 frank is niet heelemaal uitgegeven geworden.

Een bedrag van 106,657.83 frank is beschikbaar gebleven na afsluiting van de Begrooting van 1930.

Van dat crediet van 5,000,000 frank, is het, na een grondige studie door de technische diensten van het departement, noodig gebleken er 3,000,000 te besteden voor de herstellingswerken aan de gebouwen van het vroegere toevluchtshuis te Hoogstraten, de aanpassing bij hun nieuwe bestemming, de toerusting van de werkhuizen en de meubilering der lokalen.

Een bedrag van fr. 3,095,113.23 is met het oog daarop uitgetrokken geworden op artikel 77 van de Begrooting van 1930.

Voltooiingswerken zijn nog moeten uitgevoerd worden in 1931. De daarop betrekking hebbende uitgaven, tot een beloop van fr. 270,689.84, werden afgenomen van artikel 54 van de gewone Begrooting (onderhoud van mobilair en gebouwen in 1931).

Daarenboven werden sommige prestaties van het personeel en van de gedetineerden eveneens verevend op de gewone credieten.

Wedde van het personeel en loonen van de gedetineerden :

In 1930	fr. 101,410 92
In 1931	122,094 40

De geheele uitgave bedroeg derhalve fr. 3,560,308 39

De Commissie van Justitie heeft besloten zich van den toestand rekenschap te geven, door een bezoek te Hoogstraten.

Uit de ons voorgelegde inlichtingen, schijnt wel van nu af aan te blijken dat het feit Hoogstraten te verkiezen als centrum van de schoolgevangenen, een vergissing was.

De aard van het gebouw zelf, de overgrote kosten van onderhoud die uit den ouderdom en de schikking er van zullen voortvloeien, en op moreel gebied de afgelegenheid van het Waalsche land, de moeilijkheid voor de familieleden van de gedetineerden om het te bereiken, waren en zijn ernstige redenen die bedoelde keuze veroordeelen.

In elk geval, geeft de Commissie van Justitie voor de toekomst den raad, ernstig te bezuinigen.

Zij wijst op het gevaarlijk voorgaande het personeel kosteloos te huisvesten in villa's die thans in aanbouw zouden zijn.

Het personeel van de andere gevangenen heeft reeds het inzicht geuit hetzelfde voordeel op te eischen.

En wij zien niet goed in hoe men het zou kunnen weigeren.

III. — PROCÉDURE CIVILE.

La question des frais de justice est, cette année, encore à l'ordre du jour de la Commission de la Justice.

Elle a chargé son rapporteur d'interroger M. le Ministre de la Justice sur l'état des travaux de la Commission qui a été chargée d'étudier cette question.

Il devait aussi demander si la Commission s'occupe du maintien obligatoire des avoués.

Nous insérons, *in terminis*, la réponse que M. le Ministre de la Justice a faite à ces questions :

« La mission de la Commission a été « de procéder » à l'examen des résultats du tarif des frais et dépens » en matière civile et commerciale et de faire rapport » sur l'opportunité d'y apporter les modifications » dont l'utilité serait démontrée ».

« C'est précisément des frais de justice civile et, spécialement des frais occasionnés par l'intervention des avoués, qu'elle a eu à s'occuper.

« La question de l'intervention obligatoire des avoués relève de la procédure civile et n'intéresse les frais de justice que par voie de conséquence. La Commission ne pouvait s'en occuper sans déborder le cadre de ses travaux.

« La Commission a terminé sa mission. Elle a déposé son rapport qui fait en ce moment l'objet d'un examen de la part de mes services; cet examen sera terminé très prochainement. »

*
**

Avant la correction des épreuves, M. le Ministre nous a fait parvenir la note que nous présentons ci-dessous :

« La Commission chargée de l'examen du tarif des frais et dépens en matière civile et commerciale, dont le rapport a été examiné par mes services, a reconnu que les émoluments alloués aux avoués, en vertu du tarif actuellement en vigueur, ne peuvent subir aucune diminution. Elle a constaté que, pour un litige de 10.000 francs, l'avoué de première instance touche fr. 287.50; l'avoué près la Cour d'appel, fr. 387.50. Ces émoluments, par rapport aux taux de 1914, n'ont été augmentés que dans une proportion de 350 %.

« Néanmoins, la Commission s'est efforcée, tout en simplifiant le tarif actuellement en vigueur, par l'incorporation du droit fixe dans un émolument nouveau proportionnel, de faire bénéficier les affaires de moins de 10.000 francs d'une légère diminution, compensée

III. — BURGERLIJKE RECHTSVORDERING.

De kwestie van de gerechtskosten staat dit jaar weer op de agenda van de Commissie van Justitie.

Zij heeft haar verslaggever opdracht gegeven den Minister van Justitie te ondervragen over den stand der werkzaamheden van de Commissie die belast werd met het bestudeeren van die kwestie.

Hij moest ook vragen of bedoelde Commissie zich bezighield met het verplicht behoud van de pleitbezorgers.

Wij nemen hier, *in terminis*, het antwoord over dat de Minister van Justitie op deze vragen gaf :

« De opdracht van de Commissie bestond hierin : » de uitslagen te onderzoeken van het tarief der » gerechtskosten in burgerlijke zaken en handels- » zaken, en verslag uit te brengen over de gewenscht- » heid om er de wijzigingen, waarvan het nut zou » bewezen zijn, aan toe te brengen ».

« Juist met de gerechtskosten in burgerlijke zaken is het, en voornamelijk met de kosten veroorzaakt door de tussenkomst van de pleitbezorgers, dat de Commissie zich had bezig te houden.

« De kwestie van de verplichte tussenkomst der pleitbezorgers behoort tot de burgerlijke rechtsvordering en houdt met de gerechtskosten slechts verband bij wijze van gevolg. De Commissie kon er zich dus niet mede bezighouden, zonder het kader van haar werkzaamheden te buiten te gaan.

« De Commissie heeft haar opdracht voleindigd. Zij heeft haar verslag neergelegd, dat thans door mijn diensten wordt onderzocht. Dit onderzoek zal binnen zeer korten tijd voleindigd zijn ».

*
**

Vóór de verbetering der drukproeven, liet de Minister van Justitie ons een nota toekomen, die wij hier onder overschrijven :

« De Commissie belast met het onderzoeken van het tarief der gerechtshoven in burgerlijke zaken en handelszaken, wier verslag door mijn diensten werd nagezien, heeft erkend dat de emolumenten die krachtens het thans geldend tarief toegekend worden aan de pleitbezorgers geen vermindering kunnen ondergaan. Zij heeft vastgesteld dat, voor een betwisting betreffende een bedrag van 10.000 frank, de pleitbezorger van eersten aanleg, fr. 287.50 ontvangt; de pleitbezorger bij het Hof van beroep, fr. 387.50. Die emolumenten werden, in verhouding tot de cijfers van 1914, slechts met 350 t. h. verhoogd.

« De Commissie heeft nochtans, mits een vereenvoudiging van het thans geldend tarief, gepoogd door de opnemng van het vast recht in een nieuw evenredig emolument, de zaken betreffende een bedrag beneden 10.000 frank het voordeel te doen genieten

par une augmentation, à peine sensible, pour les affaires dont le montant est supérieur à 10,000 francs.

» Elle a suggéré aussi qu'en matière de pensions alimentaires la valeur du litige soit déterminée par le montant de l'annuité allouée, multiplié par deux, alors qu'actuellement, l'émolument est calculé sur le montant de l'annuité multiplié par dix.

» Cette proposition est de nature à apporter une diminution sensible dans les frais et dépens, en matière de pensions alimentaires.

» Enfin, la Commission a estimé que le remède à la rigueur des frais de justice doit surtout être cherché dans une extension de la compétence des juges de paix, dans un contrôle plus sévère des honoraires réclamés par les experts et dans une diminution des droits fiscaux. »

*
**

La note a été remise trop tard pour que le rapporteur pût discuter la conclusion de la Commission.

Il se réserve de le faire au cours des débats.

*
**

Mais d'autres problèmes sont posés depuis longtemps devant les Chambres en matière de compétence.

Dès 1922, le Conseil consultatif du Département de la Justice justifiait ainsi un projet de loi déposé au cours de la session 1921-1922 et qui modifiait les articles 8, 37, 38 et 50 de la loi du 25 mars 1876 :

« L'expérience judiciaire a montré que certains principes admis par cette loi ont pour conséquence d'entraver la solution des litiges, loin de rendre la justice prompte, plus simple et moins onéreuse.

» Il suffit de consulter nos recueils de jurisprudence pour se rendre compte du temps que la solution des questions de compétence a fait perdre aux juges, aux avocats, et partant, aux justiciables.

» Les réformes les plus urgentes à introduire dans la loi de 1876 sont relatives à la plénitude de juridiction à accorder aux tribunaux de première instance, à la reconvention, à la garantie, à la litispendance et à la connexité.

» Ce sont ces réformes que formule l'avant-projet de loi soumis à votre examen. »

Trois réformes apparaissent comme urgentes :

1° L'incompétence *ratione materiae* doit être assimilée à l'incompétence *ratione loci* : elle doit être sou-

van een lichte vermindering, welke vermindering vergolden wordt door een nauwelijks merkbare verhoging voor de zaken betreffende een bedrag van meer dan 10,000 frank.

» Zij stelde ook voor dat, inzake uitkeeringen tot onderhoud, de waarde van het geschil bepaald worde door het bedrag van de toegekende jaarsom, vermenigvuldigd door twee, terwijl het emolument thans berekend wordt op het bedrag van de jaarsom vermenigvuldigd door tien.

» Dit voorstel is van dien aard dat het een merklijk verschil zou teweegbrengen in de gerechtskosten betreffende uitkeeringen tot onderhoud.

» Eindelijk, gaf de Commissie als haar meening te kennen, dat het middel om de gerechtskosten te verzahten, vooral te zoeken is in een uitbreiding van de bevoegdheid der vrederechters, in een strenger toezicht op de honoraria die door de deskundigen worden gevraagd en in een vermindering der fiskale rechten. »

*
**

Bovenstaande nota kwam te laat opdat de conclusiën van de Commissie door den Verslaggever konden besproken worden.

Hij behoudt zich de gelegenheid voor dit in den loop van de debatten te doen.

*
**

Maar andere vraagstukken zijn sedert langen tijd voor de Kamers gesteld, nl. dat van de bevoegdheid.

In 1922 reeds, wettigde de adviseerende raad bij het Departement van Justitie op de volgende wijze een wetsontwerp dat in den loop van het zittingsjaar 1921-1922 ter tafel werd gelegd en waarbij de artikelen 8, 37, 38 en 50 der wet van 25 maart 1876 werden gewijzigd :

« In de rechtbanken, heeft de ervaring aangetoond dat zekere door de wet aangenomen grondbeginselen, in plaats van de rechtspleging te bespoedigen, te vergemakkelijken en minder bezwarend te maken, ten gevolge hadden dat de oplossing der geschillen werd belemmerd.

» Men heeft slechts onze rechtskundige publicaties te raadplegen, om te vernemen hoeveel tijd wegens het oplossen der kwesties van bevoegdheid er voor de rechters en advocaten, en bijgevolg ook voor de rechtzoekenden verloren is gegaan.

» De meest dringende wijzigingen die aan de wet van 1876 dienen aangebracht betreffen de aan de rechtbanken van eersten aanleg toe te kennen volle rechtsmacht, den tegeneisch, de zekerheidstelling, de litispendentie en den samenhang.

» Het zijn deze veranderingen welke in het u voorgedde wetsontwerp van wet worden voorgesteld ».

Drie hervormingen komen dringend voor :

1° De onbevoegdheid *ratione materiae* moet gelijkgesteld worden met de onbevoegdheid *ratione loci* :

levée au seuil du débat. Sinon, produite en appel, ou même en cassation, après des instances coûteuses, elle favorisera le plaideur de mauvaise foi;

2° Les demandes reconventionnelles doivent être retenues par le juge qui est saisi de la demande principale. Il faut éviter des contrariétés de jugements. Et, d'autre part, n'est-il pas absurde que le juge consulaire, jugeant une action manifestement téméraire et vexatoire, soit incompétent pour statuer sur une demande reconventionnelle de dommages-intérêts à raison de cette action? Qui mieux que lui, pourrait apprécier le caractère dommagable de la demande et la hauteur du préjudice!

3° De même, il faut que les demandes en garantie, quelle que soit leur nature civile ou commerciale, puissent être soumises au juge de la demande principale.

Si un particulier assigne un entrepreneur pour malfaçons devant le tribunal de commerce et que l'entrepreneur entend que l'architecte est responsable, il ne pourra l'attraire devant le même tribunal, mais seulement devant le tribunal civil.

Si un négociant en charbons qui a des contrats avec un charbonnage est assigné devant le tribunal de commerce en livraison ou en dommages-intérêts, il ne pourra appeler en garantie le charbonnage, société civile, qui manque à ses engagements.

Et nous pourrions citer nombre de cas aussi typiques.

La compétence doit tendre à s'unifier au lieu de demeurer parcellaire.

Nous avons dès 1924, en qualité de rapporteur de la Commission de la Justice, élaboré un très long rapport sur le projet de loi de 1921.

Depuis lors, rapport et projet de loi sont en sommeil. Le Sénat en a voté quelques dispositions. La Commission de la Justice insiste pour que cette réforme soit hâtée afin que la procédure civile ne soit plus le dernier maquis, où la mauvaise foi se réfugie, à défaut de bandits.

La Chambre a voté, à la fin de la dernière session, le projet de loi qui abroge l'article 15 du Code de procédure civile.

Aux termes de cet article, l'instance en justice de paix est périmée quatre mois après le prononcé du jugement interlocutoire.

C'était bon au temps des diligences et des procès peu compliqués!

Mais la compétence du juge de paix s'est élevée très haut en matière de dégâts miniers : elle est sans limite en ce qui concerne les accidents de travail.

zij moet opgeworpen worden bij den aanvang van het debat. Zoo niet zal zij, in beroep of zelfs in verberking aangevoerd na veelkostende processen, den pleiter die te kwader trouw is begunstigen.

2° De reconventioneele vorderingen moeten behandeld worden door den Rechter bij welken de hoofdvordering aanhangig gemaakt is. Men moet de strijdigheid van vonnissen voorkomen. En aan den anderen kant, is het niet ongerijmd dat de Handelsrechter, die een blijkbaar lichtvaardige en kwellende rechtsvordering vonnist, onbevoegd zij om te oordeelen over een reconventioneele vordering van schadevergoeding om reden van die lichtvaardige vordering? Wie, beter dan hij zou het schadelijk karakter van die vordering en het bedrag van het nadeel kunnen beoordeelen?

3° Eveneens is het noodig dat de vorderingen tot vrijwaring, welke ook hun burgerlijken of commercieelen aard zij, kunnen onderworpen worden aan den rechter bij wien de hoofdvordering aanhangig is.

Zoo een privaat persoon een aannemer voor de rechtbank van koophandel daagt, wegens gebreken in het maaksel, en de aannemer beweert dat de bouwmeester verantwoordelijk is, kan hij hem niet voor dezelfde rechtbank betrekken, doch enkel voor de burgerlijke rechtbank.

Zoo een kolenhandelaar die contracten heeft met een kolenmijn, voor de rechtbank van koophandel gedaagd wordt tot het uitvoeren van een levering of tot schadevergoeding, zal hij de kolenmijn, burgerlijke vennootschap, die aan haar verbintenissen te kort komt, niet in vrijwaring kunnen oproepen.

En wij zouden talrijke, even kenschetsende gevallen, kunnen aanhalen.

De regeling van de bevoegdheid moet naar eenheid strekken in plaats van verbrokkeld te blijven.

Wij hebben in 1924 reeds, als verslaggever van de Commissie van Justitie, een zeer lang verslag opge maakt over het wetsontwerp van 1921.

Sindsdien sluimeren verslag en wetsontwerp. De Senaat heeft er enkele bepalingen van aangenomen. De Commissie van Justitie dringt aan voor de spoedige verwezenlijking van die hervorming, opdat de burgerlijke rechtsvordering niet de laatste schuilplaats blijve voor de partijen die te kwader trouw zijn.

De Kamer heeft, op het einde van het jongste zittingsjaar, het wetsontwerp aangenomen, waarbij artikel 15 van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering afgeschaft wordt.

Luidens dit artikel, is de aanleg voor het vrederecht vervallen vier maanden na de uitspraak van het interlocutair vonnis.

Dat was goed ten tijde van de postwagens en van de eenvoudige rechtsgedingen!

Maar inzake mijnschade, reikt de bevoegdheid van den vrederechter thans zeer hoog, en in zake arbeidsongevallen is zij onbegrensd.

Comment décider en quatre mois ces problèmes complexes tels que la responsabilité des dégâts, la névrose traumatique, la simulation?

Comment, surtout permettre la contre expertise?

Nous recommandons la proposition de loi à nos honorables collègues du Sénat.

La Commission spéciale de la Chambre qui l'avait examinée, y était hostile. Après examen, réflexion et, croyons-nous, expérience, elle a changé d'avis.

Et la Chambre l'a votée à l'unanimité.

*
**

Les praticiens du droit souhaitent que des réformes profondes soient faites au régime des saisies à titre conservatoire, c'est-à-dire la saisie-gagerie, la saisie-foraine, la saisie-arrêt avant le jugement, la saisie-conservatoire.

Leur statut juridique est ou presque inexistant, comme c'est le cas de la saisie conservatoire, ou nettement déficient.

Le 8 mars 1928, le Ministre de la Justice, M. Janson avait déposé un projet de loi qui organisait assez heureusement ces procédures.

Evidemment, dans l'ordre technique, de sérieuses modifications devraient être proposées au régime tel qu'il est établi par le projet de loi.

Mais la Commission de la Justice attire l'attention de la Chambre sur quelques principes qui doivent nécessairement être admis dans la réglementation des saisies à titre conservatoire.

Il suffit d'avoir été créancier pour se rendre compte de l'utilité d'une procédure rapide qui mette sous main de justice le patrimoine du débiteur.

En matière civile, on connaissait la saisie-gagerie, la saisie-foraine, la saisie-arrêt, la saisie-branden.

En droit commercial, en vertu d'une incidente de l'article 417 du Code de procédure civile, les magistrats ont organisé la saisie-conservatoire.

Elle peut avoir d'heureux effets, elle permet d'atteindre et de retenir les débiteurs de mauvaise foi.

Mais pourquoi la limiter aux dettes commerciales?

Le projet de loi du 8 mars 1928 généralise heureusement le droit à la saisie conservatoire.

A l'intitulé du titre II, livre premier de la deuxième partie du Code de procédure civile, « des droits des propriétaires sur les meubles, effets et fruits de leurs locataires et fermiers ou de la saisie gagerie et de la

Hoe in vier maanden te beslissen over ingewikkelde vraagstukken, zooals de verantwoordelijkheid voor schade, zenuwziekte ten gevolge van verwondingen, veinzing?

Hoe, vooral, het tegenonderzoek mogelijk maken?

Wij bevelen het wetsvoorstel aan bij onze geachte collega's van den Senaat.

De bijzondere Commissie der Kamer die het had onderzocht, was er tegen. Na verder onderzoek en overweging — ook na opgedane ondervinding, denken wij — veranderde zij van meening.

En de Kamer heeft het met algemeene stemmen goedgekeurd.

*
**

Het is de wensch van de rechtskundigen dat diepgaande wijzigingen worden gebracht aan de thans bestaande regeling in zake beslagleggingen tot bewaring, met name betreffende het pandbeslag, het beslag tegen buitengezetenen (forain beslag), het derden-beslag vóór het vonnis, het conservatoir beslag.

Het juridisch statuut van die vormen van beslag is of wel om zoo te zeggen niet bestaande zooals het het geval is voor het conservatoir beslag, of wel totaal onvoldoende.

Op 8 Maart 1928, had de heer Janson, Minister van Justitie, een wetsontwerp neergelegd, dat een tamelijk gelukkige regeling trof in zake die vormen van rechtspleging.

Voorzeker zou aan het regiem zooals het bij dat wetsontwerp wordt geregeld, ernstige wijzigingen onder technisch oogpunt moeten worden voorgesteld.

De Commissie van Justitie vestigt echter de aandacht van de Kamer op eenige beginselen die niet mogen worden uit het oog verloren bij de reglementering van het conservatoir beslag.

Wie schuldeischer geweest is, beseft hoe nuttig een snelle procedure is, wanneer het er op aan komt het bezit van den schuldenaar ter beschikking van het gerecht te stellen.

In burgerlijke zaken, bestonden het pandbeslag, het derden-beslag, het beslag op vruchten te velde.

In het handelsrecht, hebben de magistraten, op grond van een tusschenzin van artikel 417 van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering, het conservatoir beslag ingericht.

Dit beslag kan gunstige gevolgen hebben: het laat toe de schuldenaars die te kwader trouw zijn, te bereiken en te weerhouden.

Waarom echter die regeling beperken tot de handelsschulden?

Gelukkig heeft het wetsontwerp van 8 Maart 1928 het recht om conservatoir beslag te leggen, veralgemeend.

De hoofding van titel II, Boek I, van het tweede deel van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering « Rechten van de eigenaars op de roerende goederen, de zaken en vruchten van hun huurders en

saisie arrêt sur débiteurs forains », il substitue ces simples mots « de la saisie conservatoire ».

Et, modifiant le texte de l'article 819, il étend à toutes les créances, le droit à la saisie conservatoire :

« Art. 819. — Dans les cas qui requièrent célérité tout créancier peut saisir conservatoirement avec une autorisation de justice, les meubles, tant corporels qu'incorporels, et les fruits pendants par racine qui répondent des obligations de son débiteur, soit en raison du gage général que le créancier a sur le patrimoine du privilège que l'article 20 de la loi du 16 décembre 1851 confère au bailleur. »

Ainsi disparaît ce préjugé qui limitait aux créances commerciales le droit à une exécution rapide et certaine.

C'est le premier principe que nous souhaitons devoir admettre en cette matière. La réglementation de détail viendra par surcroît

*
**

Mais le projet de loi nous apporte une autre réforme aussi importante en ce qui concerne la saisie arrêt. C'est le principe du cantonnement.

Dans l'organisation actuelle de la saisie arrêt, le créancier de 100.000 francs, devra saisir arrêter pour le tout, une créance due à son débiteur, fût-elle d'un million.

En vertu de cette règle de droit que le patrimoine est le gage commun des créanciers, celui qui n'aurait saisi que la somme exacte qui lui est due, serait obligé de la partager demain avec de nouveaux créanciers qui se révéleraient.

Mais, d'autre part, la créance de son débiteur sera totalement et inutilement immobilisée.

La jurisprudence française a paré à cet inconvénient en isolant, si l'on peut dire, une partie du patrimoine débiteur.

Les décisions rendues par le président du siège autorisent la saisie à concurrence d'une somme déterminée qui est affectée par privilège au paiement de la créance, pour laquelle saisie est faite.

Cette formule vaut mieux que le système organisé par le projet de loi.

Mais celui-ci a au moins le mérite d'affirmer le principe de la réforme.

Il faudrait surtout organiser la répression des saisies à titre conservatoire auxquelles on aurait procédé sans droit.

pachters, of pandbeslag en derden-beslag op buitengezeten schuldenaren » remplace het door deze eenvoudige woorden : « Het conservatoir beslag ».

Bovendien wijzigt het den tekst van artikel 819 en breidt het recht op conservatoir beslag uit tot al de schuldvorderingen :

« Art. 819. — In spoedeisende gevallen, kan elk schuldeischer, met verlof van den rechter, conservatoir beslag leggen op de zoo lichamelijke als onlichamelijke roerende goederen en de wortelvaste vruchten, die voor de verplichtingen van zijn schuldenaar borg staan, hetzij wegens het algemeen pand dat de schuldeischer op het bezit van den schuldenaar heeft, hetzij wegens het bij artikel 20 van de wet van 16 December 1851 aan den verhuurder toegekende voorrecht ».

Zoo verdwijnt het vooroordeel dat wilde dat het recht op een spoedige en zekere executie diende beperkt tot de handelsschulden.

Dit is het eerste beginsel dat wij in deze zaak wenschen te zien gelden. Omstandiger reglementeering zal van zelf volgen.

*
**

Het wetsontwerp voert echter een andere even belangrijke hervorming in betreffende het derden-beslag : het beginsel namelijk van de zekerheidsstelling.

Volgens de thans bestaande wetgeving in zake derden-beslag, moet de persoon die op een ander persoon een schuldvordering van honderdduizend frank heeft, voor het geheel onder derden-beslag leggen op het gansch bedrag van een aan zijn schuldenaar toekomende schuldvordering, zelfs al bedroeg deze een miljoen frank.

Krachtens den rechtsregel die wil dat het bezit het gemeen pand van de schuldeischers is, zou hij, die slechts het hem verschuldigd bedrag zou aangeslagen hebben, verplicht zijn het nadien te verdeelen met de nieuwe later opkomende schuldeischers.

Maar, anderzijds, zal de schuldvordering van zijn schuldenaar in haar geheel en zonder enig nut vastgezet zijn.

De Fransche rechtspraak heeft aan dit gevaar een einde gemaakt, door, om het zoo uit te drukken, een gedeelte van het bezit van den schuldenaar af te zonderen.

De door den voorzitter van de rechtbank verleende beslissingen geven verlof tot beslaglegging, tot beloop van een bepaald bedrag dat hij voorrecht dient aangewend tot betaling van de vordering voor dewelke beslag word gelegd.

Deze formule is beter dan het stelsel ingevoerd door het wetsontwerp.

Maar dit stelsel heeft ten minste het voordeel, dat het in beginsel de hervorming voorstaat.

Het komt er vooral op aan de onrechtmatig gedane beslagleggingen tot bewaring te beletten.

Il faudrait accorder aux tribunaux qui sont saisis des demandes en validité le droit de prononcer des réparations.

Le tribunal de commerce doit pouvoir, dès à présent, malgré toutes les discussions sur la compétence, infliger au saisissant téméraire ou de mauvaise foi, le châtiment qu'il mérite, sous forme de dommages-intérêts.

*
**

Deux observations d'ordre pratique ont été présentées: où pourrai-je les gîter?

Je pense qu'elle relèvent plutôt de la procédure civile et commerciale, et je terminerai ainsi ce chapitre.

Les avocats se plaignent, à juste titre, des retards que les greffes apportent à la délivrance des expéditions de jugement. L'enregistrement en est quelque peu la cause. Mais aussi la manière dont les jugements lui sont produits.

Pourquoi présenter à l'enregistrement un cahier de jugements, alors qu'il faudra attendre que la provision de frais soit versée pour les jugements de l'audience? Pourquoi ne pas dresser une minute pour chaque jugement, sur feuilles séparées, sauf à les réunir ensuite?

Le rapporteur doit signaler pour la faire condamner une autre coutume vétuste. Lorsqu'un jugement de défaut est prononcé au tribunal de commerce, celui-ci désigne d'office un huissier, en vertu de l'article 435 du Code de procédure civile.

Mais de coutume, il désigne un huissier audiencier.

Cette coutume cause du retard dans l'exécution, souvent des conflits entre huissiers, quelquefois des péremptions de jugement, le justiciable, en tout cas, en pâtit.

La Commission émet le vœu que les tribunaux de commerce désignent, en vertu de l'article 435, l'huissier qui a assigné ou celui qu'il désignera.

Au fait, il vaudrait mieux supprimer, à bref délai, cette disposition de l'article 435.

IV. — L'ORDRE DES JURIDICTIONS.

La géographie des justices de paix a, de nouveau, attiré l'attention de la Commission de la Justice.

Certains membres voudraient que fût voté au plus vite le projet dit Tschoffen, portant réduction du nombre de ces magistrats.

Aan de rechtbanken bij wie aanvragen tot geldigverklaring zijn aanhangig gemaakt, zou het recht dienen toegekend schadevergoeding toe te wijzen.

De rechtbank van koophandel moet van heden af, en ondanks alle betwistingen omtrent de bevoegdheid, gemachtigd worden om den beslaglegger die roekeloos of te kwader trouw is opgetreden, de verdiende straf onder vorm van schadevergoeding op te leggen.

*
**

Twee opmerkingen van practischen aard werden naar voren gebracht. Waar zouden zij hun plaats kunnen vinden?

Ik ben van meening dat zij eerder verband houden met de burgerlijke- en handelsrechtspleging; ik zal dus hiermee dit hoofdstuk afsluiten.

De advocaten klagen, en met reden, over de traagheid waarmede de griffies de expedities van de vonnissen afleveren. De registratie is daar wel eenigszins de oorzaak van. Doch ook de wijze waarop haar de vonnissen worden overgelegd.

Waarom een kohier van vonnissen ter registratie aanbieden, terwijl men zal moeten wachten totdat de provisie der kosten gestort zij voor al de vonnissen van de terechtzitting?

Waarom geene minuut voor elk vonnis opmaken op afzonderlijke bladzijden, die even goed later kunnen worden bijeengevoegd?

In dit verslag dient er gewezen op eene andere verouderde gewoonte, die zou moeten verdwijnen: wanneer de rechtbank van koophandel een verstekvonnis verleent, duidt het van ambtswege een deurwaarder aan, krachtens artikel 435 van het Wetboek van burgerlijke rechtsvordering.

De gewoonte is echter dat een deurwaarder ter rolle wordt aangeduid.

Die gewoonte is een oorzaak van vertraging bij de tenuitvoerlegging, vaak van conflicten tusschen deurwaarders, soms van verval van het vonnis; de rechtzoekende in alle geval lijdt er onder.

De Commissie drukt den wensch uit dat de rechtbanken van koophandel, ter voldoening aan artikel 435, den deurwaarder zouden aanwijzen, die gedagvaard heeft of een ander door dezen laatste aangeduiden deurwaarder.

En feitelijk zou het beter zijn spoedig die bepaling van artikel 435 te laten wegvallen.

IV. — DE ORDE DER RECHTSMACHTEN.

De geografische indeeling van de vrederegerechten maakte opnieuw de aandacht van de Commissie voor Justitie gaande.

Sommige leden zouden willen dat het zoogenaamd Ontwerp Tschoffen, houdende vermindering van het aantal magistraten, zoo spoedig mogelijk zou gestemd worden.

D'autres ont soutenu cette idée que les juges de paix, conciliateurs avant tout, doivent être près de leurs justiciables et qu'il serait contraire à la notion même de leur institution d'en faire des juges itinérants, des commis voyageurs de la justice.

On a été unanime à souhaiter une solution prompt de cette question. Des nominations ont quelquefois été faites malgré la loi de cadenas; elles tiennent de l'arbitraire, lequel, devrait toujours être absent des institutions judiciaires.

*
**

La Chambre est saisie d'une proposition de loi que nous avons eu l'honneur de déposer, et qui organise le Statut des référendaires et greffiers près les tribunaux de commerce.

Cette proposition tendait à séparer nettement les fonctions du référendaire qui sont juridiques, des fonctions du greffier qui sont administratives.

La Commission spéciale s'est prononcée pour le principe de la proposition et l'a amendée.

Le Gouvernement n'a pas admis la discussion parce que, semble-t-il, il voulait élargir la base même de la proposition et donner au référendaire la présidence du tribunal de commerce.

La Commission de la Justice, souhaite que cette réforme soit mise au point, sans tarder. La composition des tribunaux de commerce tels qu'ils résulteraient de la nouvelle loi, exige que le juriste non seulement soit consulté, mais qu'il décide avec les autres juges et que, en cas de partage d'opinion, sa voix soit prépondérante.

*
**

Si l'institution du juge unique n'avait pas été, une fois de plus, remise en question, c'est que la Commission de la Justice aurait abdiqué son sens critique.

Cette forme de l'organisation judiciaire a été condamnée par des tenants de toutes opinions.

Dans son ouvrage dont on peut dire que l'esprit, les anecdotes et la belle écriture y masquent la pauvreté des conceptions juridiques, M. de Monzie souhaite que la France adopte le système belge.

Nous le lui cédon volontiers.

La juridiction d'un seul juge est dangereuse pour le magistrat comme pour le justiciable; elle n'est pas conforme à notre notion belge de l'institution judiciaire; elle ne se justifie pas, par les raisons de simplicité ou d'économies qu'on a invoquées.

Anderen hebben de opvatting gesteund dat de Vrederechters, die vóór alles bemiddelaars zijn, niet al te ver van hun rechtsonderhoorigen mogen verwijderd zijn en dat het tegen de notie zelf van hun instelling zou indruischen, er rondreizende rechters, handelsreizigers van de Justitie, van te maken.

Eenparig is de wensch tot uiting gekomen die vraag zoo spoedig mogelijk opgelost te zien. Soms werden, niettegenstaande de schorsingswet, toch benoemingen gedaan; zij deden denken aan willekeur, die altijd aan de rechterlijke instellingen zou moeten vreemd zijn.

*
**

Bij de Kamer is een wetsvoorstel ingediend, dat wij de eer gehad hebben neer te leggen en waarbij het Statuut van de referendarissen en griffiers bij de rechtbanken van koophandel ingericht wordt.

Dat voorstel beoogde het ambt van den referendaris, dat juridisch is, te scheiden van het ambt van griffier, dat administratief is.

De Speciale Commissie heeft zich uitgesproken voor het principe van het voorstel en heeft het goedgekeurd.

De Regeering heeft de bespreking niet aanvaard, omdat zij, zoo schijnt het, den grondslag zelf van het voorstel zou willen breder maken en aan den referendaris het voorzitterschap opdragen van de rechtbank van koophandel.

De Commissie van Justitie wenscht dat die hervorming, zonder verwijl, nader zou ingestudeerd en voorgesteld worden.

De samenstelling van de rechtbanken van koophandel, zooals die uit de nieuwe wet zal voortvloeien, vergt dat de rechtsgeleerde niet alleen geraadpleegd worde, maar dat hij met de andere rechters beslist en dat, in geval van verdeeldheid van opinie, zijn stem overwegend weze.

*
**

Ware de instelling van den alleensprekenden rechter niet eens te meer besproken geworden, dan zou de Commissie van Justitie waarlijk van haar critischen zin afstand gedaan hebben.

Die vorm van rechterlijke inrichting is door voorstanders van alle opinies veroordeeld geworden.

In zijn werk waarvan kan gezegd worden dat de geestigheid, de anecdotes en de sierlijke stijl daarin de armoede van de juridische opvattingen verbergen, wenscht de heer de Monzie dat Frankrijk het Belgisch stelsel zou invoeren.

Wij staan het hem volgaarne af.

De rechtsbevoegdheid van den alleensprekenden rechter is even gevaarlijk voor den magistraat als voor den rechtzoekende; zij komt niet overeen met onze Belgische opvatting van de rechterlijke instelling; zij is niet te wettigen door de redenen van vereenvoudiging of bezuiniging die ingeroepen zijn geworden.

On a beaucoup parlé des économies de magistrats que l'institution du juge unique devait amener. C'est pure fantaisie.

Le juge unique au civil, ne peut siéger sans qu'un substitut ne soit présent.

Et c'est un magistrat du parquet qui est ainsi mobilisé pour chaque chambre civile, à un juge.

Les audiences civiles des juges uniques sont généralement réduites à deux par semaine; tandis que les chambres à trois juges siègent trois ou même quatre jours. Faites le calcul!

Mais le droit pour un seul juge de décider en matière pénale heurte nos traditions et nos conceptions juridiques.

Le Congrès international de Droit pénal tenu à Bucarest a condamné ce régime. Et les magistrats étaient les premiers à solliciter cette condamnation.

Et malgré qu'en ait dit M. de Monzie, le Comité judiciaire de législation de France avait raison lorsqu'il affirmait que: « l'anonymat de la sentence est une garantie de l'indépendance des juges et les met à l'abri des critiques et des attaques si justifiées soient-elles ».

Ceci est pour le magistrat.

*
**

Nous ajouterons que dans toute cause, civile ou pénale, il existe des éléments psychologiques souvent très délicats et qui causeront des réactions très diverses chez les juges suivant le tempérament ou les tendances de ceux-ci. Ne faut-il pas souhaiter — même à ce seul point de vue — que ces réactions puissent se contrôler par la discussion et le délibéré entre magistrats.

Et ceci c'est pour le justiciable.

*
**

Nous ne répéterons pas tous les autres arguments qui ont été développés, à chaque examen du Budget de la Justice, contre le juge unique.

Mais l'opinion de tous les membres qui étaient présents à la séance de la Commission, c'est qu'il faut en finir, au plus tôt, avec cette institution.

*
**

La Commission de la Justice soumet aussi à l'attention de la Chambre et de M. le Ministre de la Justice la situation des juges de paix suppléants.

Il n'est pas normal, il n'est pas juste, que sans rémunération, le suppléant soit obligé de siéger quel-

Veel is er gesproken geworden over de vermindering van het aantal magistraten, die door de instelling van den alleensprekenden rechter, zoo gezegd, zou te weeg gebracht worden. Dat is loutere fantasie gebleken.

De alleensprekende rechter in burgerlijke zaken mag niet zetelen zonder de aanwezigheid van een substituit.

En aldus is een magistraat van het parket opgeroepen om dienst te doen voor iedere burgerlijke kamer met een alleensprekend rechter.

Er zijn over het algemeen slechts twee burgerlijke terechtzittingen van de alleensprekende rechters per week; terwijl de kamers met drie rechters drie of zelfs vier dagen zetelen. Rekent uit!

Maar het recht voor een alleensprekend rechter om in strafzaken te beslissen druicht in tegen onze tradities en onze juridische opvattingen.

Het Internationaal Congres voor Strafrecht dat te Bucarest gehouden werd, veroordeelde dat stelsel. En de magistraten waren de eersten om die verwerping te vragen.

En tegen de door den heer de Monzie uitgedrukte meening in, had het Rechterlijk Comité voor wetgeving in Frankrijk gelijk te beweren dat: « het feit dat het vonnis naamloos is, een waarborg is voor de onafhankelijkheid van de rechters en hen beschut tegen de kritiek en de aanvallen hoe gewettigd die ook zouden zijn ».

Dit, wat den magistraat betreft!

*
**

Wij zullen daaraan toevoegen dat in elke zaak, hetzij burgerlijke zaak, hetzij strafzaak, psychologische bestanddeelen voorhanden zijn die dikwijls zeer kiesch zijn en die bij de rechters zeerverscheiden reacties zullen teweegbrengen naar gelang hun temperament of hunne neigingen. Is het niet wenschelijk — al was het maar onder dat opzicht alleen — dat die reacties onderling gecontroleerd worden door de beraadslaging onder magistraten.

En dit ten behoeve van den rechtzoekende.

*
**

Wij zullen niet al de overige argumenten herhalen die bij ieder onderzoek van de Begroting van Justitie, tegen den alleensprekenden rechter aangevoerd werden.

Maar de opinie van al de leden die op de vergadering van de Commissie aanwezig waren, is dat met die instelling ten spoedigste dient afgedaan.

*
**

De Commissie van Justitie geeft ook aan de Kamer en aan den Minister van Justitie den toestand van de plaatsvervangende vrederechters in overweging.

Het is niet normaal, het is niet rechtvaardig dat de plaats vervanger, zonder bezoldigd te worden, ver-

quelquefois, à de très nombreuses audiences, parce que le juge est empêché, indisposé ou en ballade.

Vous allons plus loin et nous pensons que dans toutes les juridictions, lorsqu'un juge suppléant siège, il lui est dû une indemnité par audience.

Il a perdu son activité de toute une matinée. Le juge qu'il remplace est payé et ne fait rien pendant ce temps.

Nous savons très bien que, en échange de ces services prestés gratuitement, Messieurs les juges suppléants reçoivent quelquefois des compensations : séquestres, dépositaires de justice.

Mais outre que le cas n'est pas fréquent, il reste que ce genre de rémunérations est dangereuse pour celui qui la reçoit : responsabilité de dépositaire; le bon renom de la magistrature n'y gagne rien.

V. — DROIT CIVIL

La multiplicité et la complexité des problèmes que l'après-guerre a soulevé, a obligé le législateur à faire œuvre parcellaire: on a couru au plus pressé, bouchant une fissure ici, donnant de l'air ailleurs, ajoutant des annexes, mais sans toucher au gros de la construction.

On finira par s'apercevoir du danger de légiférer ainsi, par bribes et morceaux. Ces lois d'occasion, suivant la réflexion de Montesquieu : « rencontrent toujours les passions et les préjugés du législateur. Quelquefois, elles passent au travers et s'y teignent; quelquefois elles y restent et s'y incorporent ».

Et quand elles viennent modifier par le détail une œuvre aussi logique dans ses erreurs que dans ses vérités, comme le Code civil, elles risquent de la détruire ou de la bouleverser.

Ne serait-il pas temps de reprendre le travail commencé, il y a longtemps, d'une revision du Code civil.

Que de notions nouvelles se sont révélées par l'usage; que de concepts jadis rejetés avec horreur sont aujourd'hui lettres courantes.

La notion de sujet de droit, qui est à la base de la construction juridique, s'est élargie jusqu'à la personnalité morale des associations sans but lucratif et des sociétés civiles.

Les droits intellectuels constituent, en marge du Code, toute une catégorie que les juristes allemands ont classée à part sous le nom d'« Immaterialgüterrecht »⁽¹⁾.

⁽¹⁾ GENY, *Science et Technique en droit privé positif*, III, n° 231.

plicht: zij soms op zeer talrijke terechtzittingen te zetelen, omdat de rechter belet, ongesteld of op den wandel is.

Wij gaan verder, en wij zijn van oordeel dat, in alle rechtsmachten, als een plaatsvervangend rechter zitting houdt, hem een vergoeding per terechtzitting verschuldigd is.

Hij verliest telkens een ganschen voormiddag. De rechter dien hij vervangt is betaald en doet niets gedurende dien tijd.

Wij weten wel dat, in ruil voor deze gratis verstrekte diensten, de plaatsvervangende rechters soms een vergoeding ontvangen : ambt van sequester, bewaarnemer van het gerecht.

Maar, behalve dat het geval zich niet dikwijls voordoeft, blijft het waar dat deze soort van bezoldiging gevaarlijk is voor hem die ze krijgt : men denke aan de verantwoordelijkheid van den bewaarnemer. De goede faam van de magistratuur heeft er niets bij te winnen.

V. — BURGERLIJK RECHT

De talrijke en ingewikkelde problema's die de na-oorlog deed oprijzen, heeft den wetgever verplicht broksgewijze te werk te gaan; men heeft het noodigste eerst gedaan, een barst stoppend alhier, wat lucht gevend aldaar, bijgebouwen oprichtend, zonder echter aan het hoofdgebouw te raken.

Men zal ten slotte gewaar worden dat het gevaarlijk is alzoo met stukken en brokken wetten te maken. Die noodwetten, volgens de uitdrukking van Montesquieu : « ontstaan in de strooming der hartstochten en vooroordeelen van den wetgever. Soms dringen zij er doorheen en nemen zij er de kleur van aan; soms blijven zij er in en worden er één mede ».

En als zij de bijzonderheden komen wijzigen van een werk dat even logisch is in zijn dwalingen als in zijn deugdelijkheid, zooals het Burgerlijk Wetboek er een is, dreigen zij het te vernietigen en omver te werpen.

Zou het geen tijd worden om de herziening van het Burgerlijk Wetboek die sedert lang begonnen werd, te hervatten?

Hoeveel nieuwe begrippen kwamen door het gebruik tot uiting; hoeveel nieuwe opvattingen die voorheen met afkeer verworpen werden gelden thans als klinkende munt.

Het begrip « drager van rechten » dat het juridisch gebouw ten grondslag ligt, heeft zich verruimd tot de rechtspersoonlijkheid van de vereenigingen zonder winstgevend doel en van de burgerlijke vennootschappen.

De geestelijke rechten maken, naast het Wetboek, een gansche categorie uit, die de Duitsche rechtsgelcerden gerangschikt hebben onder den naam van « Immaterialgüterrecht »⁽¹⁾.

⁽¹⁾ GENY, *Science et Technique en droit privé positif*, III, n° 231.

Le statut légal de la femme mariée ne s'est-il pas révélé injuste autant que vétuste?

Les règles du Code civil sur l'absence sont à tout le moins désuètes dans un temps qui connaît le télégraphe, le téléphone, la radiophonie, et l'internationalisation des polices.

La théorie et les règles de la preuve doivent être révisées pour s'adapter à notre temps.

Et combien d'autres problèmes qui se posent au civiliste!

*
**

Mais nous voudrions attirer l'attention de la Chambre sur la nécessité de refondre le statut de la responsabilité civile.

Ce concept juridique est encore en formation.

De subjectif qu'il était, il tend à devenir objectif.

Il n'en reste pas moins qu'il est incertain; et l'incertitude est la plus grande ennemie du droit.

Nous pensons donc que notre temps ne sera pas perdu à en écrire ces quelques lignes.

Jusqu'alors, dans le droit individualiste deux principes dominaient: Pas de responsabilité sans faute; celui qui use de son droit ne lèse personne.

Ces règles étaient peut-être excellentes pour une société de piétons, dépourvue de complications juridiques. Elles jurent avec notre civilisation.

On a donc essayé, au fur et à mesure, des perfectionnements industriels, de découvrir, dans le texte même du Code, des règles nouvelles. M. Planiol écrivait que « toute création d'un risque massif et nouveau, qui dérange les conditions ordinaires de la vie, est fautive par elle-même » ⁽¹⁾.

C'est ce que nous appellerons la théorie de l'extension de la faute. M. Emmanuel Lévy en donnait un critère aussi subtil que peu fixe: « Lorsqu'il y a confiance légitime trompée, il y a faute » ⁽²⁾.

En Belgique, Sainctelette, ému avec nombre de gens de cœur, de la misérable condition qui était faite aux ouvriers victimes d'accidents de travail, élaborait sa théorie de « la garantie » qui adjoignait au contrat de louage un contrat tacite d'assurance contre le risque professionnel.

Enfin Saleilles vint. Son ouvrage sur les accidents de travail et la responsabilité civile, paru en 1897, bouleversait toutes les idées reçues. Il étendait à tout

Bleek het wettelijk statuut van de gehuwde vrouw niet zoo onrechtvaardig als verouderd?

De regelen van het Burgerlijk Wetboek betreffende de afwezigheid, passen niet meer bij onzen tijd van telegrafie, telefonie en radiofonie en van de internationalisatie van de politie.

De theorie en de regelen van het bewijs moeten herzien worden om zich bij onzen tijd aan te passen.

En hoeveel andere problema's nog rezen voor de civilisten op!

*
**

Maar wij zouden de aandacht van de Kamer willen vestigen op de noodzakelijkheid om het statuut van de burgerlijke verantwoordelijkheid grondig om te werken.

Dat juridisch begrip is nog in zijn groeiperiode.

Van subjectief zooals het was, verloont het een strekking om objectief te worden.

Het blijkt niettemin waar, dat het onzeker is; en de onzekerheid is de grootste vijand van het recht.

Wij denken dus dat wij onzen tijd niet verliezen als wij deze enkele regelen neerschrijven.

Tot nog toe werd het individualistisch recht beheerscht door twee beginselen: Geen verantwoordelijkheid zonder schuld; hij die gebruik maakt van zijn recht, benadeelt niemand.

Die regelen waren misschien uitstekend voor een samenleving van voetgangers, vrij van alle juridische verwickelingen. Thans vloeken zij bij onze beschaving.

Men heeft dus getracht, naar gelang van de behoeften, schranderere verbeteringen te vinden, in den tekst zelf van het Wetboek nieuwe regelen te ontdekken. De heer Planiol schreef dat « elke schepping van een buitensporig en nieuw risico, dat de gewone levensvoorwaarden komt veranderen, op zich-zelf schuld is » ⁽¹⁾.

Het is hetgeen wij zullen noemen de theorie van de uitbreiding der schuld. De heer Emmanuel Lévy gaf er een zoo subtiel als onbepaald criterium van: « Als een wettig vertrouwen verschalkt wordt, is er schuld » ⁽²⁾.

In België, bouwde Sainctelette, die evenals vele menschiievende personen bezorgd was om den ellendigen toestand van de arbeiders die het slachtoffer werden van werkongevallen, zijn theorie op den « waarborg », waarbij aan de arbeidsovereenkomst, een stilzwijgende overeenkomst tot verzekering tegen het beroepsrisico werd toegevoegd.

Toen eindelijk Saleilles verscheen. Zijn werk op de arbeidsongevallen en de burgerlijke verantwoordelijkheid dat in 1897 van de pers kwam, wierp al de

⁽¹⁾ *Rev. crit. de législ. et de jurisprudence*, 1906, p. 86; v. ses études même revue 1905-1906-1909.

⁽²⁾ *Rev. crit.*, 1899, p. 373.

⁽¹⁾ *Rev. crit. de législ. et de jurisprudence*, 1906, blz. 86; zie zijn studiën in hetzelfde tijdschrift 1905-1906-1909.

⁽²⁾ *Rev. crit.*, 1899, blz. 373.

dommage le principe de la responsabilité objective ou de la responsabilité sans faute.

Il rappelait la confusion que nous signalions dans l'histoire de la faute. « Le principe romain de la responsabilité civile fondée sur la faute, c'est-à-dire sur un fait de volonté, repose sur une confusion qu'il faut enfin dénoncer. C'est toujours la vieille idée de condamnation et de peine privée qui subsiste. On ne peut déclarer responsable, et par suite condamner un individu que s'il est en faute. Rien de plus juste dans la théorie romaine qui aboutissait en fait à de véritables peines privées: et les dommages-intérêts, si leur caractère s'était peu à peu atténué par la suite, n'avaient au fond pas d'autre origine. C'est cette conception initiale qui est restée dominante ».

Il faut mettre fin à cette erreur et adapter le droit aux idées d'aujourd'hui. On sera responsable du dommage causé à autrui, qu'il y ait faute ou non au sens du droit romain. L'activité seule de celui qui agit suffit à l'obliger, car « toute activité qui entre en contact avec le monde extérieur est une activité qui risque quelque chose et qui accepte cette part d'inconnu qui dérive de la complexité de la vie ».

D'ailleurs la justice exige cette attribution de risques.

Celui qui agit, le fait en vue d'un profit, certain ou aléatoire. La responsabilité de tout dommage qu'il a causé suivra le profit. *Ubi emolumentum, ibi onus*.

« La Justice, écrivait Saleilles en 1911, exige que celui-là seul porte la charge du risque, qui aura pris à son profit l'initiative, celle du moins qui s'en trouve être la cause matérielle, dès que cette initiative constitue un fait, qui, par lui-même et en lui-même, porte en puissance comme on aurait dit autrefois, des périls contre lesquels les tiers ne pouvaient qu'imparfaitement se défendre ».

C'était substituer à la notion de faute, celle de l'initiative, disons mieux, celle de causalité.

M. Josserand défendit avec énergie l'application de ces doctrines au cas de responsabilité du fait des choses inanimées. Il nota, avec complaisance, l'évolution de la jurisprudence française vers cette idée du risque inhérent au profil relevé de la chose qui cause l'accident.

La Cour de cassation française, sans admettre *in terminis* la thèse de Josserand et Saleilles, a vraiment créé une nouvelle théorie de la responsabilité, par le renversement de la preuve.

heerschende gedachten onderste boven. Het strekte het beginsel van de objectieve verantwoordelijkheid of van de verantwoordelijkheid zonder schuld op alle schade uit.

Hij herinnerde aan de verwarring waarop wij in de geschiedenis van de « schuld » wezen. « Het Romeisch beginsel van de burgerlijke verantwoordelijkheid gegrond op de schuld, het is te zeggen op een gewild feit, berust op een verwarring waaraan ten slotte een einde moet gemaakt worden. Het is steeds het oude begrip van veroordeeling en van private straf dat blijft voortleven. Men kan slechts dan iemand verantwoordelijk verklaren en dienvolgens veroordelen, indien hij schuldig is. Niets is billijker in de Romeinse theorie die feitelijk uitliep op ware private straffen; en de schadevergoeding, zoo het karakter er van naderhand van lieverlede verzacht werd, had in den grond geen anderen oorsprong. Het is deze aanvaankelijke opvatting die blijft overheerschen. »

Aan die dwaling moet een einde gemaakt worden en het recht dient bij de tegenwoordige gedachten aangepast. Men zal verantwoordelijk zijn voor de aan derden veroorzaakte schade, of er al dan niet schuld weze, in den zin van het Romeinse recht. De werkdadigheid alleen van hem die handelt volstaat om hem te verplichten, want « alle werkdadigheid die in aanraking komt met de buitenwereld is een werkdadigheid die een risico schept en die dit aandeel aanvaardt van het onbekende dat de ingewikkelde aard van het leven medebrengt ».

De rechtvaardigheid eischt overigens deze toekenning van een risico.

Hij die handelt, doet het met het oog op een voordeel, dat zeker is of twijfelachtig. De verantwoordelijkheid voor alle schade die hij heeft veroorzaakt zal op het voordeel volgen. *Ubi emolumentum, ibi onus*.

« De Rechtvaardigheid, zoo schreef Saleilles in 1911, eischt dat hij alleen den last van het risico draagt, die ten zijnen voordeele het initiatief genomen heeft, datgene ten minste dat er de stoffelijke oorzaak van is, zoodra dat initiatief een feit uitmaakt dat op zich-zelf en in zich-zelf de mogelijkheid draagt van de gevaren, tegen welke derden zich onvoldoende konden verdedigen. »

Alzoo werd het begrip « schuld » vervangen door dat van het initiatief, of beter gezegd, van de oorzake-lijkheid.

De heer Josserand verdedigde krachtadig de toepassing van die leerstelsels op het geval van verantwoordelijk wegens levenloze wezens. Met welbehagen stipte hij de evolutie van de Fransche rechtspraak aan naar die opvatting van het risico, dat kleefte aan het voordeel verkregen door de zaak die het ongeval veroorzaakt.

Het Fransche Hof van Verbreking, zonder ten slotte de thesis van Josserand en Saleilles aan te nemen, heeft werkelijk een nieuwe theorie van de verantwoordelijkheid tot stand gebracht door het omkeeren van het bewijs.

Après avoir admis la présomption de faute que le gardien de la chose pouvait renverser par la preuve contraire (v. not. Cass. f. 30 juin 1904 D. P. 1907 1.177 avec note de M. Josserand. Cass. f. 25 mars 1908 D. P. 1910; 1.73 et note de Planiol) elle n'a pas tardé à exiger de la part du gardien de la chose la preuve d'un cas fortuit ou de force majeure. (Cass. 19 juin 1914. D. P. 1914 1.303).

Puis, cette responsabilité qui n'existait que du chef de la garde des choses inanimées, était étendue à toutes les choses dangereuses.

Et l'arrêt du 21 février 1927 décidait que l'article 1384, paragraphe premier s'appliquait à toutes les choses soumises à la nécessité d'une garde à raison du danger qu'elles peuvent faire courir à autrui ⁽¹⁾.

Dans une mercuriale retentissante, M. le Procureur général près la Cour de cassation, M. Paul Leclercq critiquait cet arrêt et lui reprochait de n'arriver à la notion du risque que par un détour technique.

Et il prétendait trouver dans l'article 1382 même le principe de la causalité.

« Lors de la célébration du Centenaire du Code civil, M. le Premier Président de la Cour de cassation de France, Ballot-Beaupré, disait : « Lorsque le texte présente quelque ambiguïté, lorsque des doutes s'élèvent sur sa signification et sa portée, lorsque, rapproché d'un autre, il peut, dans une certaine mesure, être contredit ou réstreint, ou, à l'inverse, développé, j'estime que le juge alors a les pouvoirs d'interprétation les plus étendus; il ne doit pas s'attarder à rechercher obstinément quelle a été, il y a cent ans, la pensée des auteurs du Code en rédigeant tel ou tel article; il doit se demander ce qu'elle serait, si le même article était aujourd'hui rédigé par eux ».

» Quelle aurait été la pensée des auteurs du Code civil si les automobiles avaient existé de leur temps?

» Elle est très facile à trouver.

A cette époque, en effet, si l'homme ne recourait pas à l'automobile pour augmenter sa mobilité, il usait d'autres moyens aux mêmes fins.

» Ou bien il se plaçait sur un cheval, ou bien il attelait le cheval au véhicule et le conduisait.

» Qu'ont dit les auteurs du Code civil quand le cheval, monté par le cavalier ou conduit par le cocher, écrase un piéton?

» Ils ont déclaré, par l'article 1385 du Code civil, que le cavalier et le cocher sont en principe respon-

Na de vermoedelijke schuld aangenomen te hebben, die de bewaarder van de zaak kon omkeeren door het tegenbewijs (zie not. Cass. f. 30 Juni 1904 D. P. 1907. 1. 177 met nota van den heer Josserand. Cass. f. 25 Maart 1908 D. P. 1910; 1. 73 en nota van Planiol), zoo heeft het weldra vanwege den bewaarder van de zaak het bewijs van een toeval of van de overmacht geëischt (Cass. 19 Juni 1914, D. P. 1914. 1. 303).

Dan werd die verantwoordelijkheid, die slechts bestond uit hoofde van de bewaring van levenloze wegens, uitgebreid tot al de gevaarlijke zaken.

En het arrest van 21 Februari 1927 besloot dat artikel 1384, § 1 van toepassing was op al de zaken voor dewelke de noodzakelijkheid van een bewaring geldt, wegens het gevaar waaraan zij anderen kunnen blootstellen ⁽¹⁾.

In een ophefmakende openingsrede, hekelde de heer Paul Leclercq, procureur generaal bij het Hof van Verbreking dat arrest, waaraan hij verweet dat het slechts door een technischen omweg tot het begrip « risico » kwam.

En hij beweerde in artikel 1382 zelf het beginsel van de oorzakelijkheid te vinden.

« Bij de viering van het honderjarig bestaan van het Burgerlijk Wetboek, zei de heer Ballot-Beaupré, Eerste Voorzitter van het Hof van Verbreking van Frankrijk : « Wanneer de tekst eenige dubbelzinnigheid vertoont, wanneer twijfel ontstaat omtrent zijn beteekenis en zijn draagwijdte, wanneer hij, met een anderen vergeleken, in een zekere maat kan worden tegengesproken of beperkt, of wel integendeel uitgebreid, dan ben ik van meening dat de rechter de ruimste macht heeft om hem uit te leggen; hij moet zijn tijd niet verliezen met halsstarrig op te sporen welke, honderd jaar geleden, de opvatting van de stellers van het Wetboek was toen zij dit of dat artikel neerschreven; hij moet zich afvragen welke die opvatting zou zijn, indien hetzelfde artikel heden door hen werd opgesteld. »

» Welke ware de opvatting van de stellers van het Burgerlijk Wetboek geweest, zoo er in hun tijd automobielen hadden bestaan?

» Zij is zeer gemakkelijk te vinden.

» Inderdaad, zoo de mensch te dien tijde geen auto gebruikte om zijn beweeglijkheid te versnellen, zoo wendde hij daartoe andere middelen aan.

» Of wel nam hij plaats op een paard, of wel spande hij het paard in een rijtuig, en hij voerde het.

» Wat hebben de stellers van het Burgerlijk Wetboek gezegd omtrent het geval waarin een paard door een ruiter bereden of door een koetsier gevoerd, een voetganger overrijdt?

» Bij artikel 1385 van het Burgerlijk Wetboek hebben zij gezegd dat de ruiter en de koetsier in begin-

⁽¹⁾ *Rev. gén. Ass. et resp.*, 1927, p. 171.

⁽¹⁾ *Rev. gén. et resp.*, 1927, bldz. 171.

sables. C'est la raison pour laquelle le cavalier ou le cocher, acquittés par le tribunal correctionnel du chef de blessures par imprudence, peuvent néanmoins, a-t-il été jugé, être condamnés à des dommages-intérêts par le tribunal civil.

» Puisqu'ils ont dit cela, les auteurs du Code civil, de l'homme usant d'une machine vivante, le cheval, à plus forte raison, l'auraient-ils dit de l'homme se servant d'une machine non vivante, l'automobile. C'est l'application de la règle : tuer ou blesser est un acte illicite. Et ils l'auraient proclamé avec d'autant plus de force que par l'article 1385, ils décident, non seulement que celui qui se sert du cheval cause pendant qu'il est à son service, mais encore qu'il est responsable du dommage que le cheval a causé, même quand il s'est échappé ».

La Cour de cassation, par son arrêt du 14 novembre 1927 ⁽¹⁾ rendu sur avis de M. le Procureur général Leclercq manque de précision dans l'énoncé des principes juridiques.

M. le Procureur général Meyers, dans son discours prononcé à l'audience de rentrée de la Cour d'Appel de Liège, critiquait courtoisement mais avec véhémence d'opinion de M. le Procureur général Leclercq.

Cependant, après un exposé très complet de la jurisprudence française et affirmé à l'encontre de la thèse de M. Leclercq que le juge ne doit pas s'habituer à travailler les lois pour en faire sortir ce que personne n'y avait vu avant lui, M. Meyers convient de ce que la notion de faute ne correspond pas à l'ordre social actuel.

Pour lui, l'accident « apparaît de plus en plus comme un phénomène social dont l'individu ne doit pas être seul à pâtir, mais dont les conséquences doivent peser sur toute la collectivité ».

C'est un point de vue nouveau, qui nous entraînerait trop loin si nous entreprenions de le discuter. M. le Procureur général Meyers a-t-il entrevu seulement les énormes conséquences de sa théorie?

Quoiqu'il en soit, le concept de responsabilité qui tend à s'élargir au point de vue social par le caractère objectif que lui donne la théorie de la causalité, s'amplifie dans l'ordre individuel par la recherche de l'intention et du but, qui qualifie l'abus de droit.

*
**

L'individualisme des légistes qui les oblige à considérer l'acte dommageable dans l'auteur et non dans la victime, les amenait à accorder aux droits une valeur absolue. Chaque droit est une entité. Le titu-

⁽¹⁾ *Pas.*, 1928, p. 9.

sel responsable est celui qui est responsable. Het is de reden om dewelke de ruiter of de koetsier, door de correctionnele rechtbank vrijgesproken ter zake van verwonding door onvoorzichtigheid, nochtans — volgens gewezen vonnissen — door den burgerlijken rechter kunnen veroordeeld worden tot schadevergoeding.

» Aangezien de stellers van het Burgerlijk Wetboek dat gezegd hebben van den mensch die gebruik maakt van een levend tuig, het paard, hadden zij het niet meer reden nog gezegd van den mensch die gebruik maakt van een levenloos wezen, de automobiel. Het is de toepassing van den regel : dooden of verwonden is een ongeoorloofde daad. En zij hadden het verkondigd met des te meer kracht, daar zij bij artikel 1385 besloten dat hij die een paard gebruikt verantwoordelijk is voor de schade door dit laatste veroorzaakt niet alleen terwijl het in zijn dienst is, maar zelfs als het ontsnapt is. »

Het Hof van Verbreking, in zijn arrest van 14 November 1927 ⁽¹⁾ gewezen op advies van den heer Paul Leclercq, procureur generaal, is niet nauwkeurig genoeg in de opgave van de juridische beginselen.

In de redevoering die hij bij de openingszitting van het Hof van Beroep te Luik uitsprak, hield de heer Meyers, procureur generaal, op hoffelijke maar niettemin heftige wijze de denkwijze van den heer Procureur generaal Leclercq.

Nochtans, na een zeer volledige uiteenzetting van de Fransche rechtspraak, en na gezegd te hebben, in strijd met de thesis van den heer Leclercq, dat de Rechter zich er niet moet aan gewoon maken de wetten te bewerken om er uit te halen wat niemand er vóór hem in heeft gezien, bekend de heer Meyers dat het begrip « schuld » niet beantwoordt aan de tegenwoordige maatschappelijke orde.

Voor hem schijnt het ongeval « al meer en meer als een maatschappelijk verschijnsel waaronder het individu alleen niet moet lijden, maar welks gevolgen moeten gedragen worden door gansch de gemeenschap ».

Dat is een nieuw standpunt dat ons te ver zou leiden moesten wij het hier beginnen te bespreken. Maar heeft de heer Procureur generaal Meyers ook maar even gedacht aan de ontzaglijke gevolgen van zijn theorie?

Wat er ook van zij, het begrip « verantwoordelijkheid » dat thans op maatschappelijk gebied breder gaat worden wegens het objectief karakter dat er door de theorie der oorzakelijkheid aan wordt gegeven, wordt in de individueele orde ruimer door de opsporing van opzet en doel, waardoor het rechtsmisbruik omschreven wordt.

*
**

Het individualisme van de wetsgeleerden, dat ze verplicht de schadelijke daad in den dader en niet in het slachtoffer te beschouwen, heeft ze er toe gebracht aan de rechten een volstreekte waarde toe te kennen.

⁽¹⁾ *Pas.*, 1928, bldz. 9.

laire peut l'exercer dans son entièreté. Il peut léser les intérêts du prochain.

Il ne sera limité dans sa liberté que par un autre droit. Hors cette limite, il a le droit le plus étendu, il peut en user et en abuser, nuire à autrui, détourner son droit du but voulu par le législateur. Personne n'y saurait mettre obstacle.

Cependant la jurisprudence qui met le droit en contact avec la vie devait révéler des abus vraiment caractérisés et l'injustice criante de cet absolutisme juridique.

Des faits, un principe s'est dégagé. Le droit est fait pour le bien commun, pour la vie sociale : il ne peut s'abstraire de cette vie, il doit collaborer à son progrès. S'il va à l'encontre du *bonum commune* c'est un détournement.

Nous résumerons volontiers d'un mot la théorie : c'est le « respect de la fin du droit ». Nous préférons cette formule, parce qu'elle peut contenir les deux principaux critères proposés au discernement de l'abus du droit.

1° Un droit est établi pour protéger juridiquement un intérêt qui en est digne : c'est ne pas respecter sa fin que de n'employer ce droit que dans l'intention de nuire à autrui. Ainsi décide l'article 226 du Code civil allemand : « l'exercice d'un droit n'est pas permis lorsqu'il ne peut avoir d'autre but que de causer un dommage à autrui ». C'est le détournement du but général du droit (1).

2° Chaque droit a une finalité spéciale : un droit peut être assimilé à un pouvoir, pouvoir d'agir, pouvoir de heurter en quelque sorte l'activité des autres, de les contraindre à respecter la nôtre. Or ce pouvoir n'est donné qu'en vue d'un but. User du droit pour une forme différente de celle que la législation voulait, c'est commettre un détournement du but.

Et les civilistes ont repris le criterium, accepté d'abord par la jurisprudence administrative française.

Le créancier a le droit de prendre inscription sur les biens qui composent le patrimoine de son débiteur.

La finalité de ce droit, c'est la garantie de la créance.

Mais prendre inscription sur tous les biens d'un

l'eder recht is een eenheid. De bezitter er van mag het in zijn algeheelheid uitoefenen. Hij mag de belangen van zijn evennaaste krenken.

In zijn vrijheid zal hij slechts beperkt worden door een ander recht. Buiten die beperking, heeft hij het meest uitgebreide recht, hij mag er gebruik en misbruik van maken, aan anderen schade berokkenen, zijn recht afwenden van het doel dat de wetgever gewild heeft. Niemand zou het hem kunnen beletten.

Nochtans moest de rechtspraak die het recht aan het feitelijke leven toetst, werkelijk kenschetsende misbruiken doen vaststellen, en meteen de schreeuwende onrechtvaardigheid van dat absolutisme op rechtsgebied.

Uit de feiten ontbolsterde zich een beginsel. Het recht is gemaakt voor het algemeen welzijn, voor het maatschappelijk leven; van dat leven mag het zich niet losmaken, het moet medewerken aan den vooruitgang er van. Gaat het tegen het « *bonum commune* » in, dan wijkt het van zijn taak af en maakt er misbruik van.

Gaarne vatten wij de theorie samen met een woord: Zij is « de eerbied voor het doel van het recht ». Wij verkiezen die formule, omdat zij de twee voornaamste criteriums kan bevatten die voorgesteld werden om het rechtsmisbruik te onderscheiden.

1° Een recht is ingesteld om juridisch een belang te beschermen dat die bescherming waardig is: Men eerbiedigt het doel van dat recht niet als men het slechts aanwendt met het inzicht anderen te schaden. Zoo beslist artikel 226 van het Duitsch Burgerlijk Wetboek: « de uitoefening van een recht is niet toegelaten wanneer zij geen ander doel hebben kan dan iemand anders schade te berokkenen ». Dat is de afwending van het algemeen doel van het recht (1).

2° Ieder recht heeft een bijzonder doeleinde: een recht kan gelijkgesteld worden met een macht, macht om te handelen, macht om als het ware de werkdadigheid van anderen te stuiten, om ze te dwingen de onze te eerbiedigen. Welnu, die macht is slechts gegeven met het oog op een doel. Van een recht gebruik maken voor een ander doel dan dat door de wetten gesteld, is een afwending van het doel.

En de civilisten hebben het criterium overgenomen, dat eerst aangenomen geworden was door de Franse administratieve rechtspraak.

De schuldeischer heeft het recht een inschrijving te nemen op de goederen die het bezit van zijn schuldenaar uitmaken.

Het doeleinde van dat recht is de waarborg van de schuldvordering.

Maar een inschrijving nemen op al de goederen van

(1) Cfr. aussi le Code civil suisse du 10 décembre 1907, art. 2: « Chacun est tenu d'exercer ses droits et d'exécuter ses obligations selon les règles de la bonne foi. L'abus manifeste d'un droit n'est pas protégé par la loi ».

(1) Verg. ook het Zwitsersch Burgerlijk Wetboek van 10 December 1907, art. 2: « Iedereen is verplicht zijn rechten uit te oefenen en zijn verplichtingen te vervullen volgens de regelen van de goede trouw. Het klaarblijkelijk misbruik van een recht wordt door de wet niet beschermd ».

débité pour une somme minime, c'est dépasser la finalité de ce droit.

Les exemples abondent. M. Porcherot en a donné très nettement la formule : « On abuse de son droit quand, restant dans ses limites, on vise un but différent de celui qu'a eu en vue le législateur » ⁽¹⁾.

Mais ce critère générique, dirai-je, comprend divers autres critères spécifiques à l'une ou à l'autre théorie, par exemple, l'absence de mobiles ou de motifs, même sans intention de nuire.

Nous n'ignorons pas, toutes les objections que l'on a élevées contre la première règle, l'intention de nuire. Et combien son caractère psychologique est redouté.

Nous persistons cependant à croire qu'un acte fait dans la seule intention de nuire est un acte abusif ou, pour dire plus juridiquement, un acte fait sans droit.

La responsabilité est-elle plus facile à discerner? Et qu'est-ce que le *dol* qualifié en droit pénal? Le juge n'a-t-il pas à rechercher l'intention de nuire dans l'action paulienne? Et quand un plaideur est condamné à des dommages-intérêts pour procès téméraire et vexatoire, c'est encore l'intention de nuire que le tribunal doit découvrir.

Et enfin, l'abus du droit c'est la translation en droit civil du détournement de pouvoir; or, comme le fait remarquer M. Ferron, ce détournement est « caractérisé par l'incorrection du but, des intentions qui ont guidé l'administrateur » ⁽²⁾.

Et il nous sera donc permis de maintenir deux critères à l'abus du droit : 1° le détournement du but général du droit par l'intention de nuire; 2° le détournement du but spécial du droit ⁽³⁾.

L'origine de cette théorie en trace les règles. L'article 1382 n'est applicable qu'au cas d'acte illicite. Il exige, une faute, sans doute, mais aussi un acte injuste, disaient les doctrinaires.

Si vous commettez une faute, conformément à votre droit, vous n'êtes pas touché par la règle de l'article 1382.

Il s'agissait de démontrer qu'on peut être en faute même dans l'exercice d'un droit. Et l'on a discerné l'usage du droit et l'abus du droit.

een schuldenaar voor een geringe som, dat is het doeleinde van dat recht te buitengaan; dat is dus het recht er van afwenden, het misbruiken.

Er zijn voorbeelden ten overvloede. De heer Porcherot heeft er heel duidelijk de formule van uitgedrukt: « Men maakt misbruik van zijn recht, wanneer men, binnen zijn perken blijvende, een doel beoogt dat van datgene verschilt dat door den wetgever bedoeld werd ». ⁽¹⁾

Maar dat generisch criterium, zal ik zeggen, omvat verschillende andere soortgelijke criteriums, die eigen zijn aan die of gene theorie, bij voorbeeld: het gebrek aan beweegredenen of gronden, zelfs zonder het inzicht te schaden.

Wij kennen zeer goed al de tegenwerpingen die men tegen den eersten regel, het inzicht om te schaden, aangevoerd heeft. En wij weten hoe zijn psychologisch karakter gevreesd wordt.

Wij blijven nochtans bij onze opvatting dat een daad gepleegd met het enkel inzicht te schaden een misbruik is of, om meer juridisch te spreken, een daad gepleegd zonder recht.

Is de verantwoordelijkheid gemakkelijker te onderscheiden? En wat is het opzet in het strafrecht? Moet de rechter niet het inzicht om te schaden zoeken in de Pauliaansche vordering? En als een pleiter veroordeeld wordt tot schadevergoeding wegens lichtvaardig en kwellend proces, is het nog het inzicht om te schaden dat de rechtbank moet opzoeken.

En ten slotte, is de afwending van het recht de overbrenging in het burgerlijke recht van het misbruik van macht; welnu, zooals de heer Ferron het doet opmerken, dat misbruik « wordt gekenschetst door het verkeerde van het doel, van de inzichten die den bestuurder geleid hebben » ⁽²⁾.

En het zal ons dus toegelaten zijn twee criteriums te behouden voor het misbruik van het recht: 1° de afwending van het algemeen doeleinde door het inzicht om te schaden; 2° de afwending van het bijzonder doel van het recht » ⁽³⁾.

De oorsprong van deze theorie wijst er de regelen van aan. Artikel 1382 is slechts toepasselijk op het geval van ongeoorloofde daad. Het eischt een schuld, gewis, maar ook een onrechtvaardige daad, zegden de doctrinaires.

Indien gij een fout pleegt overeenkomstig uw recht, wordt gij door den regel van artikel 1382 niet getroffen.

Het kwam er op aan te bewijzen dat men schuld kan hebben zelfs in de uitoefening van een recht. En men heeft het gebruik van het recht onderscheiden van het misbruik van het recht.

⁽¹⁾ PORCHEROT, *De l'abus du Droit*, 1900, p. 215.

⁽²⁾ G. FERRON, *Note au Sirey*, 1905, 11, p. 10.

⁽³⁾ Cfr. L'exposé du système dans l'étude de M. Jules Simon. *La théorie du risque et la théorie de l'abus du Droit*, J. T., 1907, col. 1177 et ss.

⁽¹⁾ PORCHEROT, *De l'abus du Droit*, 1900, bldz. 215.

⁽²⁾ G. FERRON, *Note au Sirey*, 1905, 11, bldz. 10.

⁽³⁾ Verg. de uiteenzetting van het stelsel in de studie van den heer Jules Simon. *La théorie du risque et la théorie de l'abus du Droit*, J. T., 1907, kol. 1177 en volgende.

M. Planiol ⁽¹⁾ pense qu'il n'existe pas d'abus du droit. Mais le résultat est le même; dès qu'on abuse du droit, il n'y a plus de droit. Au lieu de distinguer l'exercice normal et l'exercice abusif, on distingue entre existence de droit et non-existence de droit. Ce n'est donc plus la suppression de la règle : *Qui suo jure utitur neminem laedit*, mais bien la délimitation restrictive du *jus*.

La théorie du dépassement du droit semble plus juridique que la thèse de l'abus du droit ⁽²⁾ mais la seconde amena la première.

Dès lors, deux règles sont acquises : 1° dans un conflit de droits, le droit inférieur le cède au droit supérieur; 2° le droit n'existe que dans les limites de la fin.

*
**

Il faut, avec autant de force proclamer le principe de la responsabilité objective basée sur la causalité.

Est responsable, c'est-à-dire supporte définitivement le préjudice, celui dont l'activité a causé le dommage. C'est-à-dire que, autant en droit pénal il faut individualiser, « subjectiver » la responsabilité, autant en droit civil, il y a lieu, dans l'état présent des mœurs et de l'industrie, de l'objectiver.

Les auteurs les plus opposés à la théorie du risque, souscrivent à des thèses tout aussi avancées. M. Planiol prétend que rien n'empêche de déclarer le fou responsable pécuniairement :

« On peut, écrit-il, se trouver obligé *quasi ex contractu* sans aucun acte volontaire, pourquoi ne peut-on pas s'obliger de même, *quasi ex delicto* » ⁽³⁾.

Nous retenons la formule. Le fou ne serait tenu que sur son patrimoine. Et cela suffit à justifier sa res-

De heer Planiol ⁽¹⁾ meent dat er geen misbruik van het recht bestaat. Maar de uitslag is dezelfde; zoodra men misbruik maakt van het recht, is er geen recht meer. In plaats van te onderscheiden tussehen de normale uitoefening en de misbruikelijke uitoefening, onderscheidt men het bestaan en het niet bestaan van recht. Het geldt dus niet meer de afschaffing van den regel : *Qui suo jure utitur neminem laedit*, maar de beperkende afpaling van het *jus*.

De theorie van de rechtsoverschrijding schijnt meer juridisch te zijn dan de thesis van het misbruik van het recht ⁽²⁾, maar de tweede leidde tot de eerste.

Twee regelen staan dan ook vast : 1° In een conflict van rechten, ruimt het minder recht de plaats voor het hogere recht; 2° Het recht bestaat slechts binnen de grenzen van zijn doeleinde.

*
**

Men moet met des te meer kracht het beginsel van de objective verantwoordelijkheid, gesteund op de oorzakelijkheid, verkondigen.

Is verantwoordelijk, het is te zeggen draagt ten slotte het nadeel, hij wiens werkdadigheid de schade veroorzaakt heeft. Het is te zeggen dat, even zooveel als men in strafzaken de verantwoordelijkheid moet individualiseren, « subjectiveren », even zooveel er in het burgerlijk recht aanleiding bestaat om haar, in den huidige toestand van onze zeden en van de nijverheid, te objectiveren.

De schrijvers die het meest tegen de theorie van het risico gekant zijn, onderschreven stellingen die even ver gaan. De heer Planiol beweert dat niets belet den krankzinnige geldelijk verantwoordelijk te verklaren :

« Men kan, zoo zegt hij, verplicht zijn *quasi ex contractu*, waarom kan men niet evenzoo verplicht zijn *quasi ex delicto* » ⁽³⁾.

Wij zullen de formule onthouden. De krankzinnige zou slechts verantwoordelijkheid zijn op zijn bezit.

⁽¹⁾ *Traité*, 11, n° 871.

⁽²⁾ Nous en trouvons d'ailleurs la formule dans Saleilles : « L'abus du droit consiste dans l'exercice anormal du droit, exercice contraire à la destination économique ou sociale du droit objectif, exercice réprouvé par la conscience publique et dépassant par conséquent le contenu du droit ». SALEILLES, *Théorie générale de l'obligation*, p. 374. L'appellation manque, la chose y est.

⁽³⁾ PLANIOL, 11, n° 878 en note. Cfr. textes de législ. civiles plus haut. Nous ne nous attarderons pas à réfuter longuement la théorie de M. De Decker qui prétend prouver que le fou est responsable parce qu'il est en faute, ce postulat étant posé que la faute est un acte contre la raison. DE DECKER, *op. cit.*, pp. 23 et ss. en note. Nous croyons jusqu'à présent que l'article 1382 exigeait l'imputabilité. Cfr. MERLIN, *rép. V°*. Blessé § 3, n° 4. Démence § 2 n° 3 et 4. « Un insensé qui ferait des blessures à quelqu'un ne commettrait qu'un délit matériel, cependant, les siens

⁽¹⁾ *Traité*, 11, n° 871.

⁽²⁾ Wij vinden er trouwens de formule van in Saleilles : « Het misbruik van het recht bestaat in de abnormale uitoefening van het recht, uitoefening in strijd met de economische of sociale bestemming van het objectief recht, uitoefening die afgekeurd wordt door het openbaar geweten en die bijgevolg den omvang van het recht te buiten gaat ». SALEILLES, *Théorie générale de l'obligation*, bldz. 374. De naam onthrekt, de zaak is er.

⁽³⁾ PLANIOL, 11, n° 878 in nota. Verg. teksten van burgerl. wetgeving, hiervoren. Wij zullen ons niet lang bezighouden met het weerleggen van de theorie van den heer De Decker die beweert te bewijzen dat de krankzinnige verantwoordelijk is omdat hij schuld heeft, het postulaat gesteld zijnde dat de schuld een daad is in strijd met de rede. DE DECKER, *op. cit.*, bldz. 23 en volgende in nota. Wij meenden tot hertoe dat artikel 1382 de toerekenbaarheid eischte. Verg. MERLIN, *rép. V°*. Blessé § 3, n° 4. Démence § 2 n° 3 en 4. « Een krankzinnige die verwon-

pensabilité. Or, c'est là précisément que git toute la raison du système de la causalité.

Il faut faire la distinction très nette entre la personne et le patrimoine. Le patrimoine seul est responsable.

Dès lors, la théorie de la responsabilité se réduit à la solution d'une question d'injustice objective.

Un accident se produit. La victime n'a pas agi : son rôle a été purement passif. Son patrimoine en souffre parce qu'elle devra prendre des soins coûteux ou qu'elle n'y pourra veiller qu'avec moins d'activité. Elle souffre un dommage qu'elle n'a pas causé et qu'elle n'a pas mérité. Il est contraire à son droit. C'est un dommage injuste.

Mais cette injustice n'est pas voulue par son auteur. C'est une injustice objective, tout comme la possession d'un tiers de bonne foi (1) ; comme aussi la situation de ceux qui ont contracté avec l'héritier apparent. Posant en principe qu'il n'y a pas de peine sans faute, nous y joignons cependant ce corollaire : qu'il y a lieu à réparation, même en l'absence de faute, d'un dommage injuste.

Comme nous l'écrivions dès 1912, du moment où un acte lèse un droit, il oblige à réparation : est responsable, celui qui a créé la situation d'où l'injustice est née.

La théorie de la causalité a ainsi un caractère très logique et très justement psychologique.

Celui qui agit court un risque, le risque de son initiative.

Il le sait.

Et lorsqu'il introduit un élément de danger dans la vie sociale, il consent à réparer toute injustice objective qu'il causera. Son acte a cette signification. En tout cas, elle lui est imposée par le droit.

La théorie de l'assurance est la conclusion pratique de cette idée.

En saine logique, d'autre part, il n'y a pas d'effet sans cause. Chaque événement heureux ou malheureux est « causé ». Pourquoi rejeter à priori sur la victime les conséquences d'une cause que l'on ne voit pas distinctement ? Il est très simple, en fait, de lui

répondraient toujours des dommages-intérêts qui pourraient en résulter ». Cfr. LABBÉ, *De la démence au point de vue de la responsabilité et de l'imputabilité en matière civile* (REV. CRIT., 1870). Dans l'ancien droit, H. BONIFACE, *Arrêts notables de la Cour du Parlement de Province*, 11, 272; BOSC, *op. cit.*, p. 28 et la bibliographie y citée.

(1) Cfr. VON IHERING, *De la faute en droit privé*, *op. cit.*, pp. 5 et ss.

En dat volstaat om zijn verantwoordelijkheid te wet-tigen. Welnu, daarin juist ligt gansch de reden van bestaan van het stelsel der oorzakelijkheid.

Men moet het zeer duidelijk onderscheid maken tusschen den persoon en het bezit. Alleen het bezit is verantwoordelijk.

De theorie van de verantwoordelijkheid herleidt zich dan ook tot de oplossing van een kwestie van objectieve onrechtvaardigheid.

Een ongeval doet zich voor. Het slachtoffer heeft niet gehandeld : zijn rol was louter passief. Zijn bezit lijdt er onder, omdat het veel kostende zorg zal behoeven of omdat het er minder bedrijvig zal kunnen op waken. Het slachtoffer ondergaat een schade welke het niet veroorzaakt heeft en welke het niet heeft verdiend. Het is in strijd met zijn recht. Het is een onrechtvaardige schade.

Maar die onrechtvaardigheid werd door haren vader niet gewild. Het is een objectieve onrechtvaardigheid, evenals het bezit van een derde te goeder trouw (2) ; evenals ook de toestand van hen die een overeenkomst aangingen met den schijnbaren erfgenaam. Waar wij als beginsel stellen dat er geen straf is zonder schuld, voegen wij er nochtans dit corollarium aan toe : dat er aanleiding tot vergoeding bestaat van een onrechtvaardige schade, zelfs als er geen schuld is.

Evenals wij het reeds in 1912 schreven, zoodra een daad een recht krenkt, verplicht het tot vergoeding : is verantwoordelijk hij die den toestand heeft geschapen waaruit de onrechtvaardigheid geboren is.

De theorie van de oorzakelijkheid heeft aldus een zeer logisch en zeer juist psychologisch karakter.

Hij die handelt stelt zich bloot aan een risico, het risico van zijn initiatief.

Hij weet het.

En als hij in het maatschappelijk leven een factor van gevaar brengt, stemt hij er in toe elke objectieve onrechtvaardigheid te vergoeden die hij zal veroorzaken. Zijn daad heeft die beteekenis. In ieder geval wordt zij hem door het recht opgelegd.

De theorie van de verzekering is de practische gevolgtrekking van die gedachte.

De gezonde logica zegt, aan den anderen kant, dat er geen gevolg is zonder oorzaak. Elke gelukkige of ongelukkige gebeurtenis wordt « veroorzaakt ». Waarom *a priori* de gevolgen van een oorzaak die men niet duidelijk ziet door het slachtoffer doen dra-

dingen aan iemand zou veroorzaken, zou slechts een stof-felijk misdrijf plegen; nochtans zouden zijn naastbestaan-den steeds aansprakelijk zijn voor de schadevergoeding waartoe zij aanleiding konden geven ». Verg. LABBÉ, *De la démence au point de vue de la responsabilité et de l'imputabilité en matière civile* (REV. CRIT., 1870). In het oude recht, H. BONIFACE, *Arrêts notables de la Cour du Parlement de Province*, 11, 272; BOSC, *op. cit.*, bldz. 28 en de er aangehaalde bibliografie.

(2) Verg. VON IHERING, *De la faute en droit privé*, *op. cit.*, bldz. 5 en volgende.

endosser cette responsabilité. Mais ce nous semble aussi peu juste que peu juridique; dernier reste de la vieille confusion entre l'action *poenaepersecutoria* et l'action *rei persecutoria*.

La justice commande de ramener l'effet à la cause.

Je parcours les routes sur une automobile : un accident arrive, pneu crevé, ou capotage de la machine; un dommage est fait à quelqu'un. Aucune faute n'a été commise : il n'en est pas moins vrai que ce préjudice, cette mort ou cette blessure, a une cause.

L'événement ne se fût pas produit, si l'automobile n'avait pas été mise dans la circulation.

Est-il logique d'en infliger les conséquences à la victime qui ne la cause en rien?

Ou bien, un industriel fait profession d'aller battre les grains à la machine. Toutes précautions prises, la récolte est cependant incendiée. Pourrait-on, sous prétexte que la faute est absente, rejeter la responsabilité sur le fermier? Il n'en reste pas moins que la machine a été la cause du dommage.

Il faut donc reprendre la formule de M. Teisseire : « Chacun est responsable du dommage dans la mesure où il l'a causé » (1).

Enfin, nous l'avons dit, cette thèse repose sur une idée de compensation des plus justes.

Celui qui agit, celui qui prend une initiative a le profit de cette action, de cette initiative. Il doit en subir les conséquences désastreuses. Il serait inique de prétendre que celui qui bénéficie ainsi de son activité, puisse passer indifférent auprès des misères qu'elle cause, sous le prétexte casuistique que cette activité est sans faute. Il serait odieux, par exemple, de soutenir qu'en droit l'industriel se servira de machines dangereuses, qu'il en tirera bénéfice et que les hommes qu'il dirige pourront être broyés par ce machinisme, sans qu'une réparation soit due... parce que « toutes les précautions étaient prises ».

Il ne fallait pas la loi du 23 décembre 1903, pour que ce fût injuste et contraire au droit.

La responsabilité objective, c'est le compte des profits et pertes de l'activité humaine.

La théorie de la causalité réunit donc trois principes des plus importants :

- 1° celui qui cause le mal le répare;
- 2° comme l'on répare une injustice objective;
- 3° parce que le risque doit suivre le bénéfice.

(1) TEISSEIRE, *Essai d'une théorie générale sur les fondements de la responsabilité*, 1901, p. 170.

gen? Het is feitelijk zeer gemakkelijk hem die verantwoordelijkheid te doen dragen. Maar dat lijkt ons al zoo weinig rechtvaardig als weinig juridisch. Het is een overblijfsel van de oude verwarring tusschen de vordering *poenae persecutoria* en de vordering *rei persecutoria*.

De rechtvaardigheid eischt dat het gevolg tot de oorzaak teruggebracht wordt.

Ik rijdt over de wegen per automobiel; er doet zich een ongeval voor : een band springt; de auto kantelt om; aan iemand wordt schade berokkend. Geen enkele fout werd begaan; het blijft niettemin waar dat het nadeel, de dood of de verwonding een oorzaak heeft.

De gebeurtenis zou niet voorgevallen zijn, had de auto niet gereden.

Is het logisch de gevolgen er van te wijten aan het slachtoffer die er niet de minste oorzaak van is?

Of wel maakt een persoon er zijn beroep van het graan te gaan dorschen met de machine. Niettegenstaande al de genomen voorzorgen, komt er nochtans brand in den oogst. Zou men, onder voorwendsel dat er geen schuld is, de verantwoordelijkheid op den rug van den pachter kunnen schuiven? Het blijft een feit dat de machine de oorzaak geweest is van de schade.

Men moet dus de formule van den heer Teisseire overnemen : « Ieder is verantwoordelijk voor de schade in de maat waarin hij ze veroorzaakt heeft » (1).

Ten slotte, wij hebben het gezegd, berust die thesis op een allerrechtvaardigste gedachte van vergelding.

Hij die handelt, hij die een initiatief neemt heeft het voordeel van die daad, van dat initiatief. Hij moet er ook de schadelijke gevolgen van dragen. Het ware volstrekt strijdig met alle rechtvaardigheid dat hij die aldus het voordeel geniet van zijn bedrijvigheid, onverschillig langs de ellende die hij veroorzaakt zou heengaan, onder het spitsvondig voorwendsel dat die bedrijvigheid geen schuld inhoudt. Het ware b. v. latelijk te beweren dat, in rechte, de industrieel zich zal bedienen van gevaarlijke machines, dat hij er het voordeel van zal genieten en dat de personen over dewelke hij de leiding heeft door dat machinisme zullen mogen verpletterd worden, zonder dat een vergoeding zou verschuldigd zijn, « omdat alle voorzorgen genomen waren ».

De wet van 28 December 1903 was niet noodig om overtuigd te zijn dat dit onrechtvaardig en strijdig met het recht zou zijn.

De objectieve verantwoordelijkheid is de winst- en verliesrekening van de menschelijke bedrijvigheid.

De theorie van de oorzakelijkheid vereenigt dus drie allerbelangrijkste beginselen :

- 1° hij die het kwaad veroorzaakt, vergoedt het;
- 2° zooals men een objectieve onrechtvaardigheid goed maakt;
- 3° omdat het risico het voordeel moet volgen.

(1) TEISSEIRE, *Essai d'une théorie générale sur les fondements de la responsabilité*, 1901, bidz. 170.

Car il faut noter que cette réparation est différente de celle que l'on peut exiger en vertu de l'article 1382. Régulièrement — nous l'avons noté — les tribunaux en font une véritable peine civile, puisque l'on proportionne la réparation, selon qu'il y a eu dol, faute lourde, faute légère ⁽¹⁾. Nous excluons l'élément subjectif de la réparation, aussi bien que de la responsabilité.

C'est la réparation objective d'une injustice objective.

Comme le note M. Boistel ⁽²⁾ :

« L'homme est responsable de ses actes et de leurs suites, même lorsqu'ils ne représentent aucune faute. C'est dans son initiative, librement encourue, que le fait dommageable a sa cause : c'est sa volonté ou son calcul qui a librement choisi tel moyen pour arriver à ses fins; il doit être responsable des inconvénients qui peuvent résulter du moyen qu'il a choisi ».

Après cela, nous savons que les traditionalistes reprocheront à la théorie de la causalité d'être une entrave gênante à l'activité, une menace perpétuelle et donc un obstacle au progrès.

Mais nous savons bien aussi que les auteurs qui énoncent ces craintes, défendent parfois des conceptions plus hostiles encore à l'initiative. C'est ainsi que, voulant à tout prix conserver la notion de faute, M. Planiol écrira que « toute création d'un risque excessif ou nouveau qui dérange les conditions ordinaires de la vie est fautive par elle-même, étant interdite par la loi » ⁽³⁾.

Là où nous ne demandons que la réparation objective d'un dommage objectif, M. Planiol demande la réparation pleine de la faute commise par le seul fait d'une initiative nouvelle. Et c'est là, au fond, prétendre que toute initiative osée va contre la loi ⁽⁴⁾.

Et ce reproche que l'on croit décisif contre le principe de causalité ruine bien davantage la théorie que nous appelons de l'extension de la faute.

D'ailleurs, et des auteurs l'ont noté en ce qui concerne l'enrichissement sans cause ⁽⁵⁾, le principe de causalité devra trouver son application, en ce qui

Want er dient op gewezen dat die vergoeding verschilt van diegene die men kan eischen op grond van artikel 1382. Geregeld — wij stipten het reeds aan — maken de rechtbanken er een ware burgerlijke straf van, aangezien men de vergoeding evenredig maakt, volgens er opzet, zware schuld of lichte schuld is ⁽¹⁾. Wij sluiten het subjectief bestanddeel van de vergoeding uit evenals van de verantwoordelijkheid.

Het is de objectieve vergoeding van een objectieve onrechtvaardigheid.

Zoals de heer Boistel ⁽²⁾ er op wijst :

« De mensch is verantwoordelijk voor zijn daden en voor hun gevolgen, zelfs als zij geen enkele schuld vertoonen. Het is in zijn initiatief, dat vrijelijk opgevat werd, dat het schadelijk feit zijn oorzaak vond : het is zijn wil of zijn berekening die dit of dat middel gekozen heeft om zijn doel te bereiken; hij moet verantwoordelijk zijn voor de bezwaren die kunnen voortvloeien uit het middel dat hij gekozen heeft ».

Na zulke theorie, weten wij dat de traditionalisten aan de theorie van de oorzakelijkheid zullen verwijten een hinderend beletsel te zijn voor de menselijke bedrijvigheid, een bestendige bedreiging en dus een hinderpaal voor den vooruitgang.

Wij weten echter ook goed dat de schrijvers die dergelijke vrees opperen, soms opvattingen verdedigen die nog gevaarlijker zijn voor het initiatief. Zoo is het dat de heer Planiol, die spijs alles het begrip « schuld » wil handhaven, zal schrijven dat « elke schepping van een buitensporig en nieuw risico, dat de gewone levensvoorwaarden komt veranderen, op zich-zelf schuld is daar zij door de wet verboden is » ⁽³⁾.

Daar waar wij slechts de objectieve vergoeding van een objectieve schade vragen, vraagt de heer Planiol de vergoeding, straf voor de fout begaan door het feit alleen van een nieuw initiatief. En dat is in den grond beweren dat ieder stout initiatief strijdig is met de wet ⁽⁴⁾.

En dat verwijdt, dat men afdoende meent te zijn tegen het beginsel van de oorzakelijkheid, doet eigenlijk veel meer kwaad aan de theorie die wij zullen noemen « theorie van de uitbreiding der schuld ».

Trouwens — en sommige schrijvers hebben het aangestipt wat betreft het rijker worden zonder oorzaak ⁽⁵⁾ — het beginsel van de oorzakelijkheid zal

⁽¹⁾ Cfr. VON IHERING, *Vermischte Schriften*, p. 239, Leipzig 1879. Cfr. HUGUENY, *L'idée de peine privée dans le droit contemporain* (REV. CRIT., 1906).

⁽²⁾ *Cours de philologie du droit*, p. 465, Paris, 1890. Cfr. AUSSI SJOEGREN, *Zur Lehre von Formen des Unrechts und den Thatbestanden der Schadenleistung*, revue d'Ihering, 1896).

⁽³⁾ *Revue critique*, 1906, p. 86.

⁽⁴⁾ Cfr. SALEILLES, *La Responsabilité du fait des choses devant la Cour du Canada*, *op. cit.*, p. 234.

⁽⁵⁾ TEISSEIRE et RIPERT, *Essai d'une théorie de l'enrichissement sans cause en droit civil français* (REV. TRIM.

⁽¹⁾ Verg. VON IHERING, *Vermischte Schriften*, bldz. 239, Leipzig 1879. Verg. HUGUENY, *L'idée de peine privée dans le droit contemporain* (REV. CRIT., 1906).

⁽²⁾ *Cours de philosophie du droit*, bldz. 465, Parijs, 1890. Verg. ook SJOEGREN, *Zur Lehre von Formen des Unrechts und den Thatbestanden der Schadenleistung*, tijdschrift van Ihering, 1896.

⁽³⁾ *Revue critique*, 1906, bldz. 86.

⁽⁴⁾ Verg. SALEILLES, *La responsabilité du fait des choses devant la Cour du Canada*, *op. cit.*, bldz. 234.

⁽⁵⁾ TEISSEIRE en RIPERT, *Essai d'une théorie de l'enrichissement sans cause en droit civil français* (REV. TRIM.

concerne la répartition des avantages aussi bien que la répartition des préjudices.

Il est temps d'esquisser le schéma d'une théorie générale de la responsabilité. Nous l'avons dit, la théorie du conflit des droits comme celle de l'abus des droits doit y prendre place. Et nous l'établissions ainsi dans notre étude sur la responsabilité civile parue en 1912.

Il existe des droits définis par un contrat, ou par le contrat que la loi présume; et d'autres droits que rien ne définit: droit à l'intégrité corporelle, etc. Nous les appellerons droits généraux.

Dans le heurt de droits qui constitue le commerce juridique, diverses situations peuvent se présenter:

1° Une responsabilité définie par l'article 1382, qui doit subsister pour réprimer la faute ou le dol civil.

2° S'il y a en présence deux droits définis:

a) Exercice licite de deux droits: l'un cesse où l'autre commence: celui qui a un but social plus élevé, plus conforme à l'intérêt général et à l'intérêt particulier bien entendu l'emporte. Il dure alors que l'autre tombe;

b) Exercice anormal de l'un des droits. Soit a) faute de mobile juridique, par intention de nuire: le droit n'existant qu'en vue d'un but, le droit ainsi détourné tombe à la limite du dépassement. Soit b) pour détournement du but social, le droit tombe à partir de la déviation;

3° En présence un droit défini et un droit général, propriété et droit à l'intégrité corporelle; ou deux droits généraux, droit d'agir et droit de ne pas pâtir; le principe régulateur sera celui de la causalité. Sera responsable celui qui aura causé le dommage; il ne s'exonérera qu'en prouvant que la cause lui est étrangère ⁽¹⁾.

Telle est l'esquisse du système.

DR. CIVIL, p. 757): « Responsabilité et enrichissement sans cause dérivent d'un principe commun qui leur est supérieur, qui veut que tout effet soit attribué et rattaché à sa cause ».

⁽¹⁾ Il faut noter ici le rôle que l'assurance doit jouer dans le problème de la responsabilité. M. Saleilles l'avait indiqué. Peut-être faudra-t-il s'arrêter à cette remarque, que tout, en dernière analyse, aboutit à la fixation du prix de revient et qu'un risque estimé en est un élément nécessaire.

zijn toepassing moeten vinden, zoowel wat de verdeling der voordeelen als wat de verdeling der schade betreft.

Het wordt tijd dat het schema van een algemeene theorie van de verantwoordelijkheid geschetst wordt. Wij zegden het reeds, de theorie van het conflict der rechten, evenals die van het misbruik der rechten moeten er hun plaats in vinden. En wij maakten het aldus op in onze studie over de burgerlijke verantwoordelijkheid die in 1912 verschenen is.

Er zijn rechten die vastgesteld zijn bij een overeenkomst of bij de overeenkomst die de wet veronderstelt, en andere rechten die door niets bepaald worden: recht op de lichamelijke onschendbaarheid, enz. Wij zullen ze algemeene rechten noemen.

In de onderlinge botsing van de rechten, die den juridischen omgang uitmaakt, kunnen zich verschillende toestanden voordoen:

1° Een verantwoordelijkheid bepaald door artikel 1382, die moet blijven bestaan om de schuld of het burgerlijk opzet te straffen;

2° Als er twee bepaalde rechten tegenover elkander staan:

a) Rechtmatige uitoefening van de twee rechten: het eene houdt op waar het ander begint: datgene dat een hooger maatschappelijk doel heeft, waarvan het doel beter strookt met het algemeen belang en met het wel begrepen privaat belang, heeft de bovenhand. Het blijft bestaan terwijl het ander valt;

b) Abnormale uitoefening van een van de twee rechten. Hetzij a) gebrek aan juridische beweegreden, door het inzicht om te schaden; daar het recht slechts bestaat met het oog op een doeleinde, vervalt het aldus afgewende en misbruikte recht aan de grens van de overschrijding. Hetzij b) afwending van het maatschappelijk doel; het recht vervalt van de afwending af;

3° Tegenover een bepaald recht en een algemeen recht, eigendom en recht op de lichamelijke onschendbaarheid; of twee algemeene rechten, recht tot handelen en recht niet onder iets te lijden. Het regulerend principe zal dat zijn van de oorzakelijkheid. Zal verantwoordelijk zijn bij die de schade veroorzaakt heeft; hij zal zich slechts vrijstellen door te bewijzen dat de oorzaak hem vreemd is. ⁽¹⁾

Ziedaar het schema van het stelsel.

DR. CIVIL, bldz. 757): « Verantwoordelijkheid en het rijker worden zonder oorzaak komen voort van een gemeenschappelijk beginsel dat er boven staat en krachtens hetwelk alle gevolg moet worden toegekend en verbonden aan zijn oorzaak ».

⁽¹⁾ Er dient hier gewezen op de rol die de verzekering moet spelen in het vraagstuk van de verantwoordelijkheid. De heer Saleilles had ze aangeduid. Misschien zal men het moeten laten bij deze opmerking, dat alles ten slotte neerkomt op de vaststelling van den kostenden prijs en dat een geschat risico er een noodzakelijk bestanddeel van is.

*
**

Faut-il maintenant retirer dans le *Paradoxe sur l'avocat* : « Le droit n'est pas plus immobile que les autres sciences? C'est une matière molle et ductile qui subit des soulèvements et des dépressions. Constamment, dans les débats judiciaires, une nouveauté émerge. D'abord, on la proclame un paradoxe; plus tard on dit qu'il ne serait pas impossible que ce fût la vérité; enfin on se demande comment on a jamais pu croire le contraire » ⁽¹⁾.

*
**

En tout cas, il est urgent d'apporter des modifications par voie législative au concept actuel de la responsabilité civile.

A notre sens, la réforme doit porter, dans l'ordre pratique, sur deux points :

1° Il faut, au plus tôt, en ce qui concerne les accidents d'automobiles, substituer à la notion de la faute personnelle la notion de risque, en vertu du principe que celui qui introduit dans la civilisation un instrument de progrès mais dangereux doit supporter la charge de l'avantage qu'il y trouve.

2° L'assurance contre les accidents d'automobiles doit être obligatoire pour tous ceux qui s'en servent, et ce dans l'intérêt de la victime.

Il n'est pas admissible que quelqu'un crée une activité dangereuse pour les autres sans qu'il se soit, au préalable, assuré, contre les risques de cette activité.

Et ramasser en une phrase brève la formule : un automobiliste ne peut pas être insolvable; il faut qu'il soit couvert par une assurance, sinon qu'on lui refuse l'autorisation de conduire.

Comme l'a rappelé M. le Procureur Général Meyers, dès 1908 le Président du Sénat, M. Magnette, déposait une proposition de loi qui réglait la responsabilité en matière d'accidents d'automobiles et qui prévoyait l'assurance obligatoire.

Une proposition de loi a été déposée au Sénat le 11 novembre 1930 par M. le sénateur Demets.

Il a déjà été amendé mais on ne s'y préoccupe que de la question du permis de conduire et de l'assurance obligatoire.

Signalons, enfin, la proposition de loi qui a été

*
**

Moet men thans herlezen in *Le Paradoxe sur l'avocat*: Het recht is niet onbeweeglijker dan de andere wetenschappen. Het is een kneedbare en weke stof die op en neergaat. Onophoudend doet zich in de gerechtelijke debatten weer een andere nieuwigheid voor. Eerst noemt men haar een paradox; later zegt men dat het niet onmogelijk ware dat het de waarheid zou zijn; eindelijk vraagt men zich of hoe men ooit het tegenovergestelde heeft kunnen denken. » ⁽¹⁾

*
**

Het is in ieder geval dringend noodig door de wet aan het bestaand begrip van de burgerlijke verantwoordelijkheid wijzigingen te doen toebrengen.

Naar onze meening, moet de hervorming in de praktijk betrekking hebben op twee punten :

1° Ten spoedigste moet, wat de automobielen-ongevallen betreft, het begrip van de persoonlijke schuld vervangen worden door het begrip van het risico, krachtens het beginsel dat hij die in de beschaving een nieuw werktuig van vooruitgang, maar dat toch ook gevaarlijk is, invoert, den last moet dragen van het voordeel dat hij er in vindt;

2° De verzekering tegen de automobielenongevallen moet verplichtend gesteld worden voor diegenen die zich van de auto bedienen, en zulks in het voordeel van het slachtoffer.

Het is niet aan te nemen dat iemand een bedrijvigheid aan den dag legt, die gevaarlijk is voor anderen, zonder dat hij zich vooraf verzekerd hebbe tegen het door die bedrijvigheid op te leveren risico.

En om de formule in een korten volzin samen te vatten : een auto-bezitter mag niet insolvent zijn; hij moet gedekt zijn door een verzekering, zooniet, dat men hem de toelating om een auto te besturen weigere.

Zooals de Heer Meyers, procureur generaal, in herinnering bracht, legde de heer Magnette, Voorzitter van den Senaat, in 1908 reeds een voorstel ter tafel, tot regeling van de verantwoordelijkheid in zake auto-ongevallen en waarbij de verplichte verzekering voorzien werd.

Een wetsvoorstel werd den 11ten November 1930 door den heer Senator Demets, in den Senaat, ter tafel gelegd.

Het werd reeds gewijzigd, maar het heeft slechts betrekking op de kwestie van het verlof om een auto te besturen en van de verplichte verzekering.

Laten wij, ten slotte, wijzen op het wetsvoorstel

(1) EDMOND PICARD, *Paradoxe sur l'avocat*, p. 21.

(1) EDMOND PICARD, *Paradoxe sur l'avocat*, bldz. 21.

déposée à la Chambre française, le 8 novembre 1927 et dont nous reproduisons ci-dessous le texte :

Le projet tient en cinq articles :

Article premier. — La présente loi est applicable à tous les véhicules automobiles circulant sur les routes.

Art. 2. — Les personnes qui utilisent des véhicules automobiles pour leur agrément ou l'exercice de leur profession sont présumées responsables des dommages qu'ils causent par leurs voitures.

Art. 3. — La présomption de faute édictée par l'article précédent ne sera écartée que par la preuve de la force majeure, du fait des tiers, ou d'une faute de la victime.

Art. 4. — La responsabilité des articles 2 et 3 n'est pas encourue par les automobilistes en cas de collision de deux véhicules automobiles ou d'un véhicule automobile et d'un véhicule à traction animale. Les articles 1382 et 1385 du Code civil sont applicables.

Art. 5. — La présomption de faute de l'article 2 ne s'applique pas au dommage survenu à une personne bénévolement transportée.

Ce projet ne s'occupe pas de l'assurance obligatoire.

*
**

Cependant, nous serions partisan de laisser une marge d'assurance incombant personnellement aux conducteurs d'automobiles.

S'ils se croient entièrement couverts et s'ils n'ont à redouter qu'une condamnation souvent légère et conditionnelle, ils seront tentés de prendre moins de précautions : l'assurance paiera toujours.

Il faudrait donc que 10 ou 15 % de la responsabilité, par exemple, restât à charge de l'automobiliste auteur d'un accident.

Le préjudice ne serait pas grave pour la victime : la menace de devoir payer personnellement, augmenterait la prudence du conducteur d'automobile ⁽¹⁾.

La Commission de la Justice souhaite que cette réforme se fasse à bref délai.

Sous le bénéfice des observations qui ont été faites ci-dessus, la Commission propose l'adoption du budget.

Le Rapporteur,
I. SINZOT.

Le Président,
L. MEYSMANS.

⁽¹⁾ N'ayant rien trouvé de nouveau dans la littérature juridique sur cette question, nous nous sommes abstenus de citer les nombreux ouvrages qui ont été publiés au sujet de la responsabilité civile.

dat den 8 November 1927, ter Franse Kamer, werd ter tafel gelegd en waarvan wij hieronder den tekst overschrijven :

Het ontwerp bevat vijf artikelen :

Artikel één. — Deze wet is van toepassing op al de auto-voertuigen die op de wegen rijden.

Art. 2. — De personen die auto-voertuigen bezigen voor hun genoegen of voor de uitoefening van hun beroep, worden geacht verantwoordelijk te zijn voor de schade die zij door hun voertuig berokkenen.

Art. 3. — Het vermoeden van schuld, voorzien bij het vorig artikel, kan slechts afgewend worden door het bewijs van de overmacht, van het toedoen van derden of van een fout van het slachtoffer.

Art. 4. — De verantwoordelijkheid voorzien in de artikelen 2 en 3 wordt door de auto-bezitters niet opgelopen, in geval van botsing van twee auto-voertuigen of van een auto-voertuig met een voertuig, door een dier voortbewogen. De artikelen 1382 en 1385 van het Burgerlijk Wetboek zijn van toepassing.

Art. 5. — Het vermoeden van schuld voorzien in artikel 2, is niet van toepassing op de schade overkomen aan personen die uit welwillendheid vervoerd worden.

Dat ontwerp houdt zich niet bezig met de verplichte verzekering.

*
**

Wij zouden nochtans voorstander zijn van een zekere verzekering die persoonlijk ten laste van de autobestuurders zou komen.

Zoo zij zich volkomen gedekt gevoelen en zoo zij slechts een dikwijls lichte en voorwaardelijke veroordeeling te vreezen hebben, zullen zij geneigd zijn om minder voorzorgen te nemen : de verzekering zal toch betalen.

Het ware dus wenschelijk dat 10 of 15 t. h., bijvoorbeeld, van de verantwoordelijkheid ten laste viel van den autobestuurder die het ongeval veroorzaakt heeft.

Het nadeel, dat het slachtoffer daardoor zou kunnen ondergaan, is niet groot : het gevaar zelf te moeten betalen, zal den autobestuurder daarentegen tot voorzichtigheid aanzetten ⁽¹⁾.

De Commissie van Justitie spreekt den wensch uit dat die hervorming ten spoedigste verwezenlijkt worde.

Onder voorbehoud van de hiervoren gemaakte opmerkingen, stelt de Commissie voor de begroting aan te nemen.

De Verslaggever,
I. SINZOT.

De Voorzitter,
L. MEYSMANS.

⁽¹⁾ Daar wij niets nieuws gevonden hebben in de rechtskundige literatuur betreffende dat onderwerp, hebben wij de talrijke werken die in verband met de burgerlijke verantwoordelijkheid uitgegeven werden, niet aangehaald.

ANNEXE I

BIJLAGE I

DÉTAIL, d'après les documents de comptabilité reçus à l'Administration centrale, des dépenses imputées sur les crédits des exercices 1930 et 1931 constituant « l'ensemble » du coût de l'organisation des prisons-écoles.

BIJZONDERHEDEN, — op grond van de comptabiliteitsstukken ons vanwege het Hoofdbestuur geworden, — van de uitgaven aangerekend op de credieten over de dienstjaren 1930 en 1931, welke het « geheel » vormen van de kosten der strafscholen.

1. Fournitures pour gros œuvre (toitures, construction d'un quartier cellulaire, carrelage, salle de gymnastique, etc.).	1930.	966,122 91				
	1931.	114,236 99	1,080,359 90			
2. Installations électriques et téléphoniques	1930.	332,009 65				
	1931.	33,423 76	365,433 41			
Idem, chauffage central	1930.	679,192 58				
	1931.	21,285 »	700,477 58			
3. Peinture, tapisserie, vitrerie et réfection des planchers.	1930.	95,386 34				
	1931.	3,511 40	98,897 74			
4. Fournitures pour installations sanitaires.	1930.	12,839 45				
	1931.	2,011 30	14,850 75			
5. Idem four de boulangerie et d'installation de la cuisine	1930.	97,471 90				
	1931.	—	97,471 90			
6. Ameublement des locaux (couchettes, mobilier de classes, ustensiles de cuisine, etc.)	1930.	292,339 68				
	1931.	196 50	292,536 18			
7. Outillage des ateliers de l'école	1930.	412,404 70				
	1931.	5,591 65	417,996 35			
8. Frais de transport de matériaux, de détenus, achat d'outils (y compris la camionnette automobile).	1930.	171,602 82				
	1931.	60,986 94	232,589 76			
9. Salaires des colons du dépôt de mendicité de Merxplas occupés aux travaux	1930.	36,743 20				
	1931.	29,446 30	66,189 50			
10. Salaires des détenus de la prison de Merxplas occupés aux travaux	1930.	34,616 99				
	1931.	83,553 20	118,170 19			
11. Frais de déplacement et gratifications du personnel attaché aux travaux	1930.	36,793 93				
	1931.	38,541 20	75,335 13			
Total.		3,560,308 39	Totaal.			

Note. — A titre documentaire, il est joint un relevé détaillé des dépenses effectuées sur l'article 77 du Budget de l'exercice 1930. (Annexe II.)

Nota. — Ter documentatie, gaat hierbij een omstandige staat van de uitgaven gedaan op artikel 77 van de Begroting voor het dienstjaar 1930. (Bijlage II.)

ANNEXE II

Centralisation à Hoogstraeten des prisons-écoles de Merxplas et de Gand. - Travaux d'aménagement aux asiles d'aliénés de Tournai et de Mons.

Art. 77 (du Budget de 1930).

Crédit alloué. fr. 5,000,000 »

Les travaux de Hoogstraeten
ont absorbé fr. 3,096,113 23
Les travaux de Tournai A ont
absorbé. 658,492 »
Les travaux de Mons A ont
absorbé. 1,138,736 94

4,893,342 17

Partie de crédit non employée, l'engage-
ment n'ayant pu en être fait au 31 décem-
bre 1930 fr. 106,657 83

Les travaux de Hoogstraeten ont en outre nécessité :

a) Le paiement de salaires à des détenus-
ouvriers imputés sur :
l'art. 52 de 1930 fr. 34,616 99
l'art. 51 de 1931 83,553 20

118,170 19

b) Le paiement de frais de déplacement et
de gratifications à des membres du per-
sonnel occupés à la surveillance des tra-
vaux, imputés sur l'allocation traitement
soit l'art. 54 de 1930 fr. 36,793 93
l'art. 53 de 1931 38,541 20

75,335 13

c) L'imputation sur le crédit ordinaire,
art. 54 de 1931 (Entretien du mobilier et
des bâtiments des prisons) de dépenses
nécessitées par l'achèvement des travaux
et l'aménagement des locaux de Hoog-
straeten, soit 270,689 84

Fr. 464,195 16

A ajouter imputations sur l'art. 77 . . . 3,096,113 23

Soit au total pour Hoogstraeten . . . fr. 3,560,308 39

La dépense totale occasionnée par l'installation des
deux prisons écoles à Hoogstraeten s'est donc élevée à
fr. 3,560,308 39.

BIJLAGE II

Centralisatie, te Hoogstraten, van de strafschole van Merxplas en van Gent. - Inrichtingswerken in de krankzinnigengestichten te Doornik en te Bergen.

Art. 77 (van de Begroeting voor 1930).

Toegekend crediet. fr. 5,000,000 »

De werken te Hoogstraten
kosten fr. 3,096,113 23
De werken te Doornik kosten 658,492 »

De werken te Bergen kosten. 1,138,736 94

4,893,342 17

Deel van het crediet dat niet gebruikt werd,
daar de vastlegging op 31 December 1930
niet kon geschieden fr. 160,657 83

De werken te Hoogstraten noodzaakten bovendien :

a) Betaling van loonen aan gedetineerde
werklieden toegerekend op :
art. 52 van 1930 fr. 34,616 99
art. 51 van 1931 83,553 20

118,170 19

b) Betaling van reiskosten en vergoedingen
aan leden van het personeel gebezigd bij
het toezicht op de werken, toegerekend op
den post wedden, zegge
op art. 54 van 1930 fr. 36,793 93
art. 53 van 1931 38,541 20

75,335 13

c) De toerekening op het gewoon crediet
art. 54 van 1931 (onderhoud van het mobi-
lair en van de gebouwen van de gevang-
nissen) van uitgaven genoodzaakt door het
voltooien van de werken en de inrichting
van de lokalen te Hoogstraten, zegge . . 270,689 84

Fr. 464,195 16

Daar bij te voegen toerekeningen op art. 77. 3,096,113 23

Zegge, in het geheel voor Hoogstraten . fr. 3,560,308 39

De algeheele uitgave voor de inrichting van de twee
strafschole te Hoogstraten bedraagt dus fr. 3,560,308 39.